

iiBFD

GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi

CİLT 4 • SAYI 1 • MAYIS 2022

GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi

Gaziantep University Journal of Economics and Administrative Sciences Faculty

Sahibi / Owner

Gaziantep Üniversitesi adına / On behalf of Gaziantep University
Prof. Dr. Yakup BULUT
Gaziantep Üniversitesi İİBF Dekanı / Dean, Gaziantep University EASF
yakupbulut@gantep.edu.tr

Editör Kurulu / Editorial Board

Baş Editör / Chef Editor

Dr. Öğr. Üyesi Onur TÜRKÖLMEZ
Gaziantep Üniversitesi
onurturkolmez@gantep.edu.tr

Editör Yardımcıları / Co-Editors

Arş. Gör. Dr. Muhammed Miraç ASLAN / Gaziantep Üniversitesi / miracaslan@gantep.edu.tr
Arş. Gör. Bengü KAYAPALI / Gaziantep Üniversitesi / bkayapali@gantep.edu.tr
Arş. Gör. Maide Betül AKSOY / Gaziantep Üniversitesi / betulaksoy@gantep.edu.tr

Yabancı Dil Editörü / Foreign Language Editor

Arş. Gör. Dr. Coşkun SOYSAL
Gaziantep Üniversitesi
csoysal@gantep.edu.tr

Arş. Gör. Uğur ÜLGER
Gaziantep Üniversitesi
ugurulger@gantep.edu.tr

Alan Editörleri / Field Editors

Prof. Dr. Selim ERDOĞAN
Gaziantep Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ARSLAN
Gaziantep Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet AYTEKİN
Gaziantep Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Şemsettin ÇİĞDEM
Gaziantep Üniversitesi

Doç. Dr. Harun ŞAHİN
Gaziantep Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Abdulkadir AKSOY
Gaziantep Üniversitesi

Doç. Dr. Mesut ŞÖHRET
Gaziantep Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Medet İÇDE
Gaziantep Üniversitesi

İletişim / Contact

iibfdergi@gantep.edu.tr
<https://dergipark.org.tr/gauniibf>

GAUNIIBFD aşağıdaki indeks-dizinler tarafından
taranmaktadır

GAUNIIFBD, covered and abstracted by following indexing
services

ASOS Index
CiteFactor
DRJI

Prof. Dr. Abdullah ÇELİK, Harran Üniversitesi

Prof. Dr. Ahmet YATKIN, İnönü Üniversitesi

Prof. Dr. Ali Osman ÖZTÜRK, Hitit Üniversitesi

Prof. Dr. Arif ÖZAYDIN, Gaziantep Üniversitesi

Prof. Dr. Atilla DOĞAN, Karadeniz Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Elif ÇOLAKOĞLU, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi

Prof. Dr. Ensar NİŞANCI, Namık Kemal Üniversitesi

Prof. Dr. Ercan OKTAY, Necmettin Erbakan Üniversitesi

Prof. Dr. Ferhat PİRİNÇİ, Bursa Uludağ Üniversitesi

Prof. Dr. Hacer Tuba EROĞLU, Selçuk Üniversitesi

Prof. Dr. Hüseyin ALTAY, İnönü Üniversitesi

Prof. Dr. Ömer Faruk GENÇKAYA, Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Seyfettin ERDOĞAN, Medeniyet Üniversitesi

Prof. Dr. Yakup BULUT, Gaziantep Üniversitesi

Prof. Dr. Yücel AYRIÇAY, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

Yayın İlkeleri ve Yazar Bilgilendirme

Gaziantep Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi yayın politikasında akademik ilke ve etik değerlere bağlıdır. Etik ilke ve değerlere ilişkin ulusal ve uluslararası standartlara uygun olarak yayın hayatını sürdürmektedir. Bu kapsamda, COPE (Committee on Publication Ethics) tarafından belirlenen standartlar ve YÖK "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi"nde belirlenen esaslar dikkate alınmaktadır (<https://publicationethics.org/> & <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Kurumsal/mevzuat/bilimsel-arastirma-ve-etik-yonetmeligi.aspx>). Makale değerlendirme sürecinde kabul edilen araştırma ve yayın etiği standartlarına aykırılığı tespit edilen eserlerin yayın talebi reddedilir. Eserin yayınlanmasından sonra söz konusu aykırılığın tespit edilmesi halinde eser yayından kaldırılır. *Aşağıda belirtilen esaslar, COPE ve YÖK tarafından belirtilen standartlar esas alınarak hazırlanmıştır.

Yazarların Sorumluluğu

Eser Dergiye gönderilmeden önce, Derginin benimsediği etik standartlara, yayın ilkelerine ve yazım kurallarına uygun olup olmadığını kontrol ve teyit eder.

Eserin araştırma ve yayın ilkelerine uygun olarak hazırlanması yazar(lar)ın sorumluluğundadır. Yazar, eseri göndermekle 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanuna, YÖK Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesine, COPE tarafından açıklanan araştırma ve yayın etiği standartlarına uygun olarak eserin hazırlanmasını taahhüt eder.

Hakemlerin Sorumluluğu

Hakem kendisine gönderilen eseri COPE tarafından açıklanan esasları dikkate alarak değerlendirmesini tamamlar ve kendisine tanına süre içinde editör kuruluna iletir.

Editör ve Editör Kurulunun Sorumluluğu

- Tarafsızlık: editör, eser sahibinin dininden, cinsiyetinden, uyruğundan ve siyasi görüşünden bağımsız olarak eserlerin değerlendirme sürecini yürütür.
- Gizlilik: Yayın sürecinde kör hakemlik esasının korunmasını sağlar. Ayrıca yazar ile hakem arasında çıkar çatışmasının oluşmasını engelleyecek tedbirleri alır.
- Adaletlilik: Hakem sürecinin etik standartlara uygunluğu açısından COPE rehberini dikkate alır.
- İşbirliği ve koordinasyon: Eserlerin değerlendirme sürecinin öngörülen sürede tamamlanması için gerekli işbirliği ve koordinasyon sağlar.
- Bilgi paylaşımı: Kurulda görevli diğer kişilerle derginin yayın süreci ve makale değerlendirme süreçleri hakkında bilgi paylaşımında COPE tarafından belirlenen esasları gözetir.
- Etik ihlalleri: Dergiye yayınlanması için gönderilen veya Derginin önceki sayılarında yayınlanmış bir esere ilişkin olarak,

Mükerrer yayın, dilimleme, intihal, uydurma veri, çıkar çatışması ve haksız yazarlık şüphesi oluştuğunda;

Yazarlık değişikliği talepleri hakkında COPE tarafından belirtilen standartlara riayet eder. Ayrıca COPE tarafından yayınlanan mükerrer yayın ve dilimleme açısından ve/veya haksız yazarlığa ilişkin hususlara dikkat eder.

Editorial Principles and Author Guidelines

Gaziantep University Journal of the Faculty of Economics and Administrative Sciences adheres to academic principles and ethical values in its publication policy. It continues its publication life in accordance with national and international standards regarding ethical principles and values. In this context, the standards set by COPE (Committee on Publication Ethics) and the principles set in the YÖK "Scientific Research and Publication Ethics Directive" are taken into account (<https://publicationethics.org/> & <https://www.yok.gov.tr/Pages/Corporate/legislation/scientific-research-and-ethical-management.aspx>). The publication request of the works that are found to be in violation of the research and publication ethics standards accepted in the article evaluation process is rejected. If the said contradiction is detected after the publication of the work, the work is removed from the publication.

*The following principles have been prepared on the basis of the standards specified by COPE and YÖK.

Authors Responsibility

Before the work is sent to the Journal, it checks and confirms whether it complies with the ethical standards, publication principles and spelling rules adopted by the Journal.

It is the responsibility of the author(s) to prepare the work in accordance with the research and publication principles. By submitting the work, the author undertakes that the work has been prepared in accordance with the Law on Intellectual and Artistic Works No. 5846, the YÖK Scientific Research and Publication Ethics Directive, and the research and publication ethics standards announced by COPE.

Responsibility of the Referees

The referee completes the evaluation of the work sent to him, taking into account the principles explained by COPE, and submits it to the editorial board within the time allotted to him.

Responsibility of the Editor and Editorial Board

- Impartiality: the editor conducts the evaluation process of the works regardless of the religion, gender, nationality and political view of the author.
- Confidentiality: It ensures that the principle of blind refereeing is protected during the publication process. In addition, it takes measures to prevent the occurrence of a conflict of interest between the author and the referee.
- Fairness: Considers the COPE guideline in terms of the compliance of the refereeing process with ethical standards.
- Cooperation and coordination: Necessary cooperation and coordination is provided to complete the evaluation process of the works within the stipulated time.
- Information sharing: It observes the principles set by COPE in sharing information about the publication process of the journal and article evaluation processes with other members of the Board.
- Ethical violations: Regarding a work sent to the Journal for publication or published in previous issues of the Journal,

When there is a suspicion of duplicate publication, slicing, plagiarism, fabricated data, conflict of interest and unfair authorship;

It complies with the standards set by COPE on requests for change of authorship. It also pays attention to issues related to duplication and slicing and/or unfair authorship published by COPE.

Bu Sayının Hakemleri / Academic Referees of This Issue

Ahmet ARSLAN
Ahmet Vecdi CAN
Aslı ERCAN ÖNBIÇAK
Canan Özge EĞRİ
Emre YAKUT
Kadriye İZGİ ŞAHPAZ
Muaffak SARIOĞLU
Nihal YILDIRIM MIZRAK
Nuri Özgür DOĞAN
Öznur DOĞAN
Polat YÜCEKAYA
Sinan METE
Şükrü İNAN
Taha Bahadır SARAÇ
Tuba BEŞEN
Tunç İNCE
Zeynep ÖZGÜNER

*Liste isme göre alfabetik sıralanmıştır.

İçindekiler / Contents

Cilt:4, Sayı:1, Mayıs 2022 / Volume:4, Issue:1, May 2022

Araştırma Makaleleri / Research Articles

ÇOK KRİTERLİ KARAR VERME YÖNTEMLERİ ÜZERİNE LİTERATÜR İNCELEMESİ

A LITERATURE REVIEW ON MULTI-CRITERIA DECISION MAKING METHODS

Sayfalar / Pages : 1-16

Eda DALBUDAK, Ömer Faruk RENÇBER

HARİRİ'NİN MAKAMAT'ININ MUHASEBE KAVRAM VE İLKELERİ BAĞLAMINDA
DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATION OF HARIRI'S MAKAMAT IN THE CONTEXT OF ACCOUNTING CONCEPTS AND PRINCIPLES

Sayfalar / Pages : 17-32

Uğur KESKİN

KIRSAL KALKINMADA TARIMSAL KOOPERATİFÇİLİĞİN ROLÜ ÜZERİNE BİR İNCELEME

A STUDY ON THE ROLE OF AGRICULTURAL COOPERATIVES IN RURAL DEVELOPMENT

Sayfalar / Pages : 33-42

Zeynep KÖSE

Araştırma Makalesi

ÇOK KRİTERLİ KARAR VERME YÖNTEMLERİ ÜZERİNE LİTERATÜR İNCELEMESİ

Eda Dalbudak

Gaziantep Üniversitesi

eddalbudak@gmail.com

orcid: 0000-0003-2858-5648

Ömer Faruk Rençber

Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi

dr.ofrençber@gmail.com

orcid: 0000-0001-8020-2750

Özet

Bu çalışmada, literatürde yer alan çok kriterli karar verme yöntemlerinin kullanıldığı bazı çalışmaların incelenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, çok kriterli karar verme teknikleri konusunda 2006-2020 yılları arasında kapsayan, 9 tanesi benzer çalışmalarda geçen literatür incelemeleri olmak üzere toplamda 47 adet çalışma incelenmiştir. Bu çalışma yıllara göre gruplandırılarak, yöntemlerin kullanım oranlarına bakılmıştır.

Genel olarak çalışmalar, yıllar düzeyinde 5 gruba ayrılmış ve her bir grup içerisinde farklı sayılarda çalışma incelenmiştir. Çok kriterli karar vermeyle ilgili, 2006-2008 yılları arasında 4; 2009-2011 yılları arasında 12; 2012-2014 yılları arasında 14; 2015-2017 yılları arasında 11 makale ve son olarak 2018-2020 yılları arasında yayınlanan 6 makale incelenmiştir. Çalışma sonucunda; en çok kullanılan yöntemin TOPSIS olduğu, AHP, PROMETHEE, TOPSIS ve VIKOR yöntemlerinin incelenen her yıl grubunda çalışmalarına rastlanarak en popüler yöntemler oldukları bulgusuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: AHP, TOPSIS, VIKOR, PROMETHEE

Research Article

A LITERATURE REVIEW ON MULTI-CRITERIA DECISION MAKING METHODS

Eda Dalbudak

Gaziantep University

eddalbudak@gmail.com

orcid: 0000-0003-2858-5648

Ömer Faruk Rençber

Asst. Prof. Dr., Gaziantep University

dr.ofrençber@gmail.com

orcid: 0000-0001-8020-2750

Abstract

In this study, it is aimed to examine studies using multi-criteria decision making methods. In this direction, a total of 47 studies on multi-criteria decision-making techniques covering the years 2006-2020, 9 of which were literature reviews, were examined. These studies were grouped according to years and the usage rates of the methods were examined. The years were divided into 5 groups, and literature analyzes were made in different numbers within each group. About multi-criteria decision making; 4 articles between 2006-2008, 12 articles studied between 2009-2011, 14 articles between 2012-2014, 11 articles between 2015-2017 and 6 articles published between 2018-2020 were analyzed. As a result of the study, it was found that the most used method was TOPSIS, and AHP, PROMETHEE, TOPSIS and VIKOR methods were studied in each year group examined and they were the most popular methods.

Keywords: AHP, TOPSIS, VIKOR, PROMETHEE

Giriş

Karar, kişilerin farklı alternatifler karşısında yaptığı seçim olarak tanımlanabilir. Koçel (1999) kararı; 'Bir seçimi ifade etmek' ve Baykoç (2001) 'Gerçek hayata ilişkin bir problemde elimizdeki kıt kaynakların kalıcı olarak tahsisi' olarak tanımlamışlardır. Genel olarak karar verme, birçok alternatiften birinin seçilmesi olarak açıklanabilir. Bununla birlikte literatürde bu konuda birçok tanım yapılmıştır. Örneğin karar verme, Demir ve Gümüsoğlu (1988)'na göre 'En yalın şekilde çeşitli alternatifler arasından seçim ve tercih yapmak' olarak, Üçok (1988)'a göre 'İzlenecek yolu mümkün olan en rasyonel bir biçimde seçmek' olarak tanımlanmaktadır. Özkan (1992)'a göre ise 'Birden fazla boyutu olan olay ve olayların mevcut olduğu durumlarda seçim yapmak' olarak tanımlanmıştır.

Kişiler, her zaman kendileri için en avantajlı seçimi yapmak isterler. Karar verme sürecinde kriterler önemli rol oynamaktadır. Kriterler duruma göre değişkenlik gösterebilir. Örneğin, insan kaynaklarının işe alım sürecinde eğitim durumu bir kriter olabilirken, bir ürün satın almak istediğimizde, kriterlerden biri en düşük maliyet olabilir.

Çok kriterli karar verme; çok amaçlı karar verme (ÇAKV) ve çok nitelikli karar verme (ÇNKV) olarak ikiye ayrılmaktadır. Eğer, problem bir takım özelliklere puanlar verilerek alternatiflerin değerlendirilmesi ve en iyisinin seçilmesi esasına dayalı ise bu tip problemlere çok nitelikli karar verme problemleri denmektedir. Çok amaçlı karar verme problemi ise çelişen amaçlara dayalı en iyi alternatifin seçimi ile ilgilidir. Her iki problem tipinde de bir ya da birden fazla karar verici vardır (Phua ve Minowa, 2005).

Çok kriterli karar verme sorunlarıyla, bir dizi alternatifin veya adayın, bir dizi kriter veya öznelik temelinde seçilmesi gereken durumlarda karşılaşılır. Alternatiflerin karşılaştırılması, bu tür durumlarda karar vermenin anahtarıdır. Bununla birlikte, çelişkili alternatifler olması durumunda, bir karar vericinin, bu tür karar problemlerinde kesin olmayan veya belirsiz verileri de dikkate alması gerekir. Bulanık küme teorisi, çok kriterli karar verme problemlerini çözmede karşılaşılan bu belirsizliğin üstesinden gelmek için uygundur (Aouam vd., 2003).

Çok kriterli karar verme yöntemleri için, 'kişilerin en faydalı kararları verebilmeleri için geliştirilmiş algoritmalarından oluşmaktadır' şeklinde bir açıklama yapılabilir. Eldeki bilgiler ışığında birden fazla alternatif arasından seçim yapılması için farklı algoritmalar kullanılabilir. Eldeki bilgilerin tam ve net olması halinde klasik çok kriterli karar verme yöntemleri kullanılırken, eksik ve net olmayan bilgilerle seçim yapmak için bulanık çok kriterli karar verme yöntemleri geliştirilmiştir.

Çok kriterli karar verme problemleri, birden fazla kriterin optimize edildiği mümkün çözüm setleri içerisinde en iyi alternatifin seçildiği problemler olarak tanımlanabilir (Turan, 2018). Bir çok kriterli karar verme probleminde en iyi çözüme ulaşmak için, farklı çok kriterli karar verme yöntemleri kullanılabilir (Öztel, 2016). Karar vericinin çözüme başlarken karşılaşılabileceği problemlerden birisi de hangi yöntemin uygun yöntem olduğunun belirlenmesidir. En uygun yöntem belirlenirken, karar verici problemin yapısına ve sürecin özelliklerine bakmalıdır (Ersöz ve Kabak, 2010).

Seçim Problemleri	Sınıflama Problemleri	Sıralama Problemleri
<ul style="list-style-type: none"> •AHP •ANP •MAUT/UTA •MACBETH •PROMETHEE •ELECTRE I •TOPSIS •Hedef Programlama 	<ul style="list-style-type: none"> •AHP •ANP •MAUT/UTA •MACBETH •PROMETHEE •ELECTRE III •TOPSIS 	<ul style="list-style-type: none"> •AHPSOFT •UTADIS •FlowSort •ELECTRE-Tri

Tablo 1. Çok Kriterli Karar Verme Problemleri ve Teknikleri

Tablo 1’de görüleceği üzere, çok kriterli karar verme problemleri seçim, sınıflama ve sıralama problemleri olmak üzere 3 gruba ayrılır. Seçim problemleri için kullanılan tekniklerin sonucunda, birçok alternatif arasından en faydalı olanın hangisi olduğuna karar verilir. Sınıflama teknikleri alternatifleri gruplandırırken, sıralama teknikleri ise alternatifler arasında sıralama yapmaktadır.

AHP yöntemi, ilk olarak Myers ve Alpert ikilisi tarafından 1968 yılında ortaya atılmıştır. 1977’de ise Saaty tarafından bir model olarak geliştirilerek karar verme problemlerinin çözümünde kullanılabilir hale getirilmiştir (Yaraloğlu, 2001). Son yıllarda önemi gittikçe artan ve kullanımı yaygınlaşan karar destek yöntemlerinden birisi de ANP’dir. İki yöntem arasındaki farkı Dağdeviren vd. (2006) şöyle tanımlamışlardır: AHP hiyerarşik ilişkileri tek yönlü bir iskelet gösterirken, ANP karar seviyeleri ve özellikler arasında daha karmaşık ilişkilerin dikkate alınmasını sağlar ve bu şekilde hiyerarşik yapılar ile modellenemeyen karmaşık problemlerin kolay bir şekilde modellenmesini sağlar.

CRITIC yöntemi ile ilgili yapılan ilk çalışma, Diakoulaki vd. tarafından 1995 yılında yapılmıştır (Demircioğlu ve Coşkun, 2018). DEMATEL yöntemi ilk kez 1973 yılında Cenevre Araştırma Merkezi bünyesinde yer alan “The Battelle Memorial Enstitüsü”nde yapılan bir çalışmada uygulanmıştır. Daha sonra, karmaşık kriterler arasında etkileşimi analiz etmek ve yapısal bir model oluşturmak amacıyla yöntem olarak geliştirilmiştir (Chang vd., 2011). ELECTRE yöntemi ilk kez 1966 yılında Roy, Beneyoun ve arkadaşları tarafından ortaya atılmış bir çok kriterli karar verme yöntemidir (Çelik ve Ustasüleyman, 2015). Çok kriterli karar verme yöntemlerinden biri olan Gri İlişkisel Analiz yöntemi ilk defa 1982 yılında Tayland’da Julong Deng tarafından ortaya atılmıştır (Başdeğirmen ve Işıldak, 2018).

MULTI-MOORA yöntemi ilk kez 2010 yılında Brauers ve Zavadskas tarafından ortaya atılmıştır (Brauers ve Zavadskas, 2010). Bu yöntem MOORA ve Tam Çarpım Yönteminin bir özetidir. Bu yaklaşımdaki temel amaç öncelikli seçenekleri belirleyerek karar vericiye destek olabilmektir (Özbek ve Erol, 2016). ORESTE yönteminin 1979 yılında M. Roubens tarafından önerilmesinin ardından, Roubens 1980 yılında ORESTE’nin temellerini gösterdiği makalesini yayınlamıştır (Eroğlu vd., 2014). PROMETHEE yöntemi, çok kriterli karar verme yöntemleri arasında geliştirilen yöntemlerden birisi olup, Brans tarafından 1982 yılında ortaya atılmış ve yine Brans ve Vincke tarafından 1985 yılında geliştirilmiştir (Genç, 2013). Churchman ve Ackoff tarafından 1954 yılında portföy seçim problemine uygulanarak literatüre kazandırılan SAW yöntemi, literatürde Ağırlıklı Toplam Model olarak da bilinmektedir (Perçin ve Çakır, 2013). SWARA yöntemi çok kriterli karar verme problemlerinde kriter ağırlıklarının belirlenebilmesi için kullanılan, Kersueline ve arkadaşları tarafından 2010 yılında geliştirilen bir yöntemdir (Adalı ve Işık, 2017).

TOPSIS yöntemi uzlaşık çözüm kavramına dayalı olarak en iyi alternatifi seçmek amacıyla Hwang ve Yoon tarafından 1981 yılında geliştirilen bir çok kriterli karar verme tekniğidir (Perçin ve Çakır, 2013). VIKOR yöntemi, 1998 yılında Opricovic tarafından, çok kriterli

kompleks sistemlerin optimizasyonu amacıyla geliştirilmiştir. Yöntem, birden fazla kriterin dikkate alınarak alternatifler arasında bir sıralama ve seçim yapılmasını gerektirmektedir (Opricovic ve Tzeng, 2004). WASPAS yöntemi çok kriterli karar vermede oldukça yaygın bir şekilde kullanılan Ağırlıklandırılmış Toplam Modeli (WSM) ve Ağırlıklandırılmış Çarpım Modeli (WPM) adlı yöntemlerin birleşimine dayanmaktadır. Yöntem Zavadskas ve arkadaşları tarafından 2012 yılında geliştirilmiştir (Adalı ve Işık, 2017).

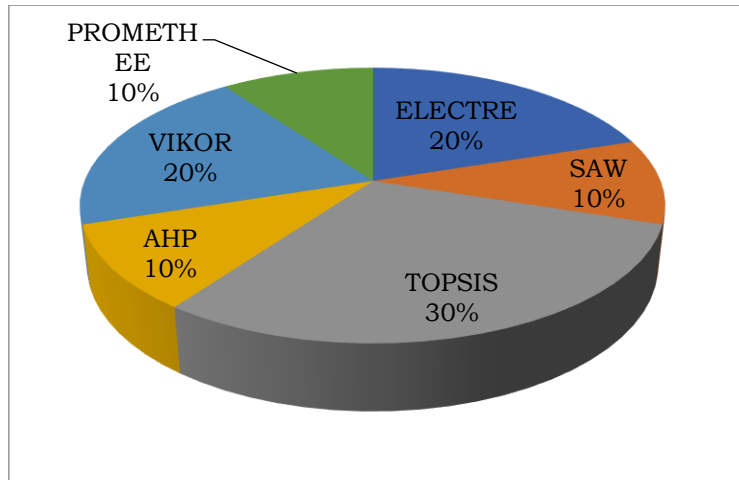
1. Literatür İncelemesi

Bu çalışmanın temel amacı; çok kriterli karar verme yöntemlerinin kullanıldığı alanları ve ulaştığı sonuçları kapsamlı bir şekilde incelemektir. Bu doğrultuda, 2006 yılından 2020 yılına kadar yapılan 47 çalışma incelenmiştir. Bu çalışmalar yıllara göre gruplandırılarak, yöntemlerin kullanım oranları incelenmiştir. Bu bölümde ise, yıllara göre literatürde yer alan benzer çalışmaların özetlerine yer verilmiştir.

1.1. 2006-2008 Yılları Arası Yapılan Çalışmalar

Morais ve Almeida (2006) ELECTRE yöntemini kullanarak yeni açılacak su kuyusu için yer seçimi yapmayı amaçlamışlardır. 8 farklı alternatif; maliyet, popülasyon, hayat kalitesi ve turizm kriterleri kapsamında değerlendirilerek su kuyusu için en uygun yeri belirlemişlerdir.

Chu vd. (2007) çok kriterli karar verme yöntemlerinden SAW, TOPSIS ve VIKOR yöntemlerini kullanarak bilgi topluluklarını analiz etmişlerdir. Sonuç olarak, TOPSIS'in diğer yöntemlerden daha iyi ayırt etme yeteneğine sahip olduğunu; VIKOR'un ise strateji seçmede daha uygun bir yöntem olduğunu görmüşlerdir. Işıklar ve Büyüközkan (2007) çok kriterli karar verme yöntemleriyle, tercih edilen cep telefonlarında bir sıralama yapmayı amaçlamışlardır. Fiyatları yakın olan 3 alternatif marka telefonu, 6 farklı kriterde değerlendirmişlerdir. Çalışmada kriter ağırlıklarını belirlerken AHP yöntemini, bu ağırlıklara göre sıralama yaparken TOPSIS yöntemini kullanmışlardır. Çalışma sonucunda en çok tercih edilen telefon modelinin Sony Ericson K700i olduğunu; Nokia 7260 ve Motorola V80 model telefonların onu takip ederek ikinci ve üçüncü sırada yer aldıklarını görmüşlerdir. Opricovic ve Tzeng (2007) genişletilmiş VIKOR yöntemiyle Yugoslavya'da bir hidroelektrik santralının yer seçiminde en uygun yer için 6 alternatif ve 8 kriter altında analiz yapmışlardır. Analiz sonuçlarını yine çok kriterli karar verme yöntemlerinden olan PROMETHEE, TOPSIS ve ELECTRE yöntemleriyle karşılaştırmışlardır. Çalışmanın sonucunda, PROMETHEE yöntemiyle yapılan sıralamanın VIKOR'la yapılan sıralamaya benzer olduğunu ve ELECTRE'nin de VIKOR'a benzer sonuçlar verdiğini görmüşlerdir. Ancak TOPSIS yönteminde, VIKOR'un verdiği ideale yakınlık noktaları arası mesafenin göz ardı edildiğini belirtmişlerdir.

Şekil 1. 2006-2008 Yılları Arasında Kullanılan Yöntemler

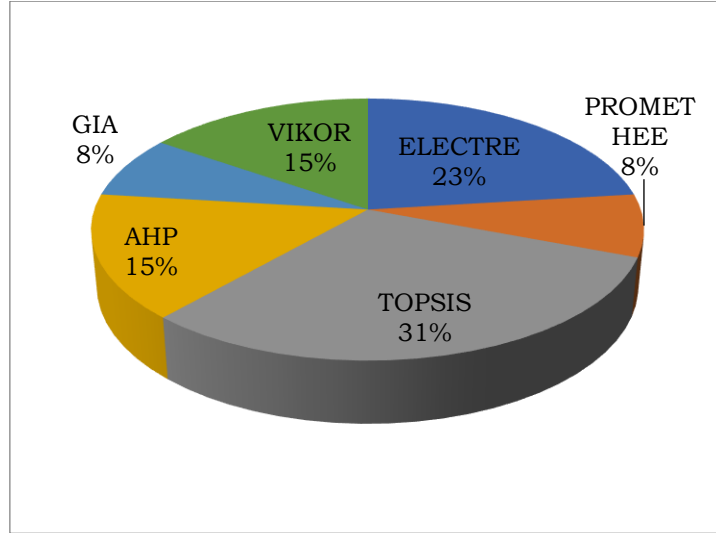
2006-2008 yılları arasında 4 dergi makalesi incelenmiştir. İncelenen makalelerde kullanılan yöntemler Şekil 1’de gösterilmiştir. TOPSIS yönteminin diğer yöntemlere göre daha fazla kullanıldığı, ELECTRE ve VIKOR yöntemlerinin %20’lik oranlarla TOPSIS’ten sonra geldikleri görülmüştür.

1.2. 2009-2011 Yılları Arasında Yapılan Çalışmalar

Atıcı ve Ulucan (2009) 13 adet hidroelektrik santralini ELECTRE yöntemini kullanarak, 7 adet rüzgâr santralini ise PROMETHEE yöntemini kullanarak sıralamışlardır. Sonuçta sıralamaların yalnızca karar vericinin düşüncesine bağlı olarak değil analitik düşünme yapısıyla da yapılabildiğini görmüşlerdir. Boran vd. (2009) bulanık küme teorisiyle TOPSIS yöntemini birleştirerek, uygun tedarikçi seçimi yapmayı amaçlamışlardır. Çalışmada 5 farklı alternatif, 4 kriter altında Bulanık TOPSIS yöntemiyle analiz etmişlerdir. Analiz sonucunda karar vericinin belirsizlikle karşı karşıya kalması durumunda, Bulanık TOPSIS yönteminin oldukça başarılı sonuçlar verdiğini söylemişlerdir. Lee vd. (2009) çalışmalarındaki amacın, Çin’de kurulacak olan bir rüzgâr enerjisi santrali için en uygun yer seçimi yapmak olduğunu belirtmişlerdir. Çalışmada 5 farklı alternatif; fayda, fırsat, risk ve maliyet kriterleriyle, AHP yönteminde analiz ederek bir sıralama oluşturmuşlardır. Sıralama sonucunda ‘B alanı’nın en uygun alternatif olduğunu görmüş, AHP yönteminin etkili ve hızlı analiz yaptığı sonucuna varmışlardır. Özdemir ve Deste (2009) otomotiv sektöründeki bir firmanın 82 adet tedarikçi bilgilerini kullanarak çalışmalarını yapmışlardır. 82 tedarikçiyi Gri İlişkisel Analiz yöntemi ile analiz ederek, en iyi tedarikçinin T78 olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Yücel ve Ulutaş (2009) çok kriterli karar verme yöntemlerinden ELECTRE yöntemini kullanarak Malatya ilinde açılacak olan bir kargo şubesine uygun bir yer belirlemek istemişlerdir. Çalışmada 6 farklı kriteri analiz etmiş ve 6 farklı konumu sıralamışlardır. Analiz ve sıralama sonucunda ELECTRE yöntemine göre Şıra Pazarı adlı konumun, bu kargo şirketinin şube açması için en uygun yer olduğunu belirtmişlerdir.

Demireli (2010) Türkiye’de hizmet veren kamu bankalarının performanslarını çok kriterli karar verme yöntemlerinden TOPSIS yöntemini kullanarak değerlendirmiştir. Ho vd. (2010) çalışmalarında 2000-2008 yılları arasında yapılan tedarikçi değerlendirmesi ve seçimi için çok kriterli karar verme çalışmalarına ilişkin bir literatür taraması yapmışlardır. Toplamda 78 makale taramış ve en popüler yöntemin AHP olduğu sonucuna varmışlardır. Ersöz ve Kabak (2010), 1995-2008 yılları arasında Türk savunma sanayiinde kullanılan, çok kriterli karar verme yöntemlerinden oluşan 37 adet akademik çalışmayı incelemişlerdir. İnceleme sonucunda Türk savunma sektöründe en çok kullanılan yöntemin AHP olduğunu tespit etmişlerdir.

Akyüz vd. (2011) seramik sektöründe yer alan bir firmanın 10 yıllık finansal verilerini analiz etmişlerdir. Analizi yaparken TOPSIS yöntemini kullanmışlar ve analiz sonucunda yıllara göre bir başarı sıralaması oluşturmuşlardır. Bülbül ve Köse (2011) çok kriterli karar verme yöntemlerinden olan TOPSIS ve ELECTRE yöntemlerini kullanarak, gıda sektöründe yer alan 19 firmanın performanslarını değerlendirip sıralama yapmışlardır. Cristobal (2011) çalışmasında yenilenebilir enerji projesinin seçiminde VIKOR yöntemini uygulamıştır. VIKOR yöntemini farklı kriterlerin önemini ağırlıklandırmak için AHP yöntemiyle birleştirmiştir. Çalışma sonucunda biyokütle tesisi alternatifinin en iyi seçenek olduğunu, ardından sırasıyla rüzgâr enerjisi ve termoelektrik alternatiflerinin geldiğini görmüştür. Kaya vd. (2011) VIKOR yöntemiyle AB üyesi ülkelerini, AB aday ülkelerinden olan Hırvatistan, Türkiye ve Makedonya’yı, son olarak da Avrupa Ortak Alan ülkesi olan Norveç’i yaşam kalitelerine göre sıralamışlardır. Toplamda 31 ülkeyi 2003, 2005 ve 2007 yıllarına ait Avrupa Yaşam Kalitesi anketindeki 12 kategoriye göre karşılaştırmışlardır. Analiz sonuçlarına göre, her yıl için ayrı olmak üzere, 3 farklı sıralama yapmışlardır. Sıralamalara göre, 2003 ve 2007 yıllarında ilk sırada yer alarak bu yıllarda en iyi yaşam kalitesine sahip olan ülkeyi İspanya olarak görmüşlerdir. Buna karşın 2005 yılında ilk sırada yer alan ülkenin Danimarka olduğunu tespit etmişlerdir. Türkiye’nin yıllara göre sırasıyla 27, 22 ve 28’inci sıralamayla hep son sıralarda yer aldığı söylemişlerdir.

Şekil 2. 2009-2011 Yılları Arasında Kullanılan Yöntemler

2009'dan 2011 yılına kadar yapılan çalışmalar içerisinde 2 tanesi literatür taraması olmak üzere toplam 12 dergi makalesi incelenmiştir. Makalelerde kullanılan yöntemler Şekil 2'de gösterilmiştir. TOPSIS yönteminin %31 oranla diğer yöntemlerden fazla kullanıldığı görülürken, ELECTRE yöntemi %23 oranla ikinci sırada yer almıştır. GIA ve PROMETHEE yöntemleri %8'lik oranlarla 2009-2011 yılları arasında incelenen makalelerde en az kullanılan yöntemlerdir.

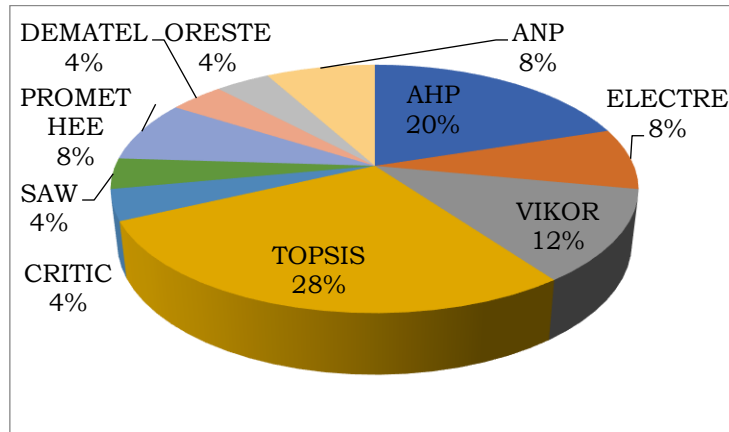
1.3. 2012-2014 Yılları Arasında Yapılan Çalışmalar

Kuru ve Akın (2012) bir firmadaki yönetim sisteminin belirlenmesini AHP, ELECTRE ve VIKOR yöntemleriyle analiz etmişlerdir. Analizlere göre her yöntemin farklı alanlarda daha iyi sonuçlar sunduğunu belirlemiş ve birlikte kullanılmalarının daha faydalı olacağı sonucuna varmışlardır. Uygurtürk ve Korkmaz (2012) TOPSIS yöntemini kullanarak işletmelerin performanslarını hesaplamış, daha sonra elde edilen puanlara göre işletmeleri sıralamışlardır.

Achillas vd. (2013) atık yönetimi problemlerinde çok kriterli karar verme yöntemlerinin kullanıldığı çalışmaları geniş kapsamlı bir şekilde analiz etmişlerdir. Analiz sonucunda atık yönetiminde yapılan çalışmaların çoğunda ELECTRE ve PROMETHEE yöntemlerinin tercih edildiğini tespit etmişlerdir. Ayhan (2013) dişli motor firmasının en uygun tedarikçi seçimi için 3 farklı alternatif arasından, Bulanık AHP yöntemiyle en iyi tedarikçiyi seçmeyi amaçlamıştır. Analizi yaparken; kalite, maliyet, hammaddenin menşei, teslim süresi ve satış sonrası hizmetler olmak üzere 5 farklı kriter kullanmıştır. Çalışma sonucunda 3 numaralı tedarikçinin dişli motor firması için en uygun tedarikçi olduğu kanısına varmıştır. Çakır ve Perçin (2013) çok kriterli karar verme yöntemlerinden; CRITIC, SAW, TOPSIS ve VIKOR yöntemlerini kullanarak 10 tane lojistik firması ele almış ve bu firmaları performans puanlarına göre sıralamışlardır. Kannan vd. (2013) Bulanık AHP ve Bulanık TOPSIS yöntemlerini kullanarak kriterlere göre en iyi yeşil tedarikçileri derecelendirerek seçmeyi, ardından bunlar arasında optimum sipariş miktarlarını belirlemeyi amaçlamışlardır. Çalışmada çevre bilinci arttıkça sürdürülebilirliğin tedarik zincirleri için önemli bir gereklilik haline geldiğini vurgulayarak, bu alanda tedarikçi seçimi ve sipariş miktarı kararlarında Bulanık AHP ve Bulanık VIKOR yöntemlerinin yöneticiler için destekleyici yöntemler oldukları sonucuna varmışlardır. Urfaloğlu ve Genç (2013) çok kriterli karar verme yöntemlerinden TOPSIS, ELECTRE ve PROMETHEE yöntemlerini kullanarak Türkiye'nin AB ülkelerine karşı ekonomik performansını değerlendirmişler ve bu üç farklı yöntemin başarı sıralamasını yapmışlardır.

Ahmadi vd. (2014) çalışmalarını İran'da faaliyet gösteren firmaları 20 gruba ayırmak ve bu gruplardan çevre kirliliğine daha çok yol açanların hangileri olduğunu tespit etmek amaçlı yapmışlardır. Çalışmada 5 faktörü TOPSIS yöntemiyle analiz etmiş, faktörlerin çevreye verdikleri zararları görmek istemişlerdir. Çalışma sonucunda çevreyi kirliletmeye en etkili olan

sektörün turizm sektörü olduğu kanısına varmışlardır. Dalalah vd. (2014) bir firmanın tedarikçi seçiminde kullandığı kriterleri çok kriterli karar verme yöntemlerinden olan Bulanık DEMATEL yöntemiyle analiz etmişler ve analiz sonuçlarını uzmanların tercihleriyle karşılaştırmışlardır. Karşılaştırma sonunda DEMATEL yönteminin uzmanlarla tutarlı sonuçlar verdiğini görmüşlerdir. Böylece DEMATEL yönteminin ileride verilecek kararlarda kullanılabilceği bulgusuna varmışlardır. Doğan ve Önder (2014) AHP ve TOPSIS yöntemlerini kullanarak, bir iş yerinde çalışanların veya işe alınacakların, o pozisyonda çalışmak için sahip olması gereken kriterleri önem derecelerine göre sıralamışlardır. Sıralama sonucunda en önemli üç kriterin; teknolojiyi yakından takip etmek, müşteri gereksinimlerini çabuk kavramak ve esnek çalışma saatlerine müsaitlik durumu olduğunu belirtmişlerdir. Eroğlu vd. (2014) çok kriterli karar verme yöntemlerinden biri olan ORESTE yöntemini kullanarak, bir şirketin muhasebe ve pazarlama departmanları için personel alım sürecinde 5 aday arasından en uygun seçimin yapılmasını amaçlamışlardır. Adayları 20 kriter altında, kriter ağırlıkları hesaplandıktan sonra analiz ederek sıralamışlardır. Analiz sonucunda pazarlama departmanı için 2 numaralı adayın ilk sırada olduğunu, muhasebe departmanı için 1 numaralı adayın ilk sırada yer aldığını görmüşlerdir. Ertuğrul ve Özçil (2014) klima seçilirken dikkat edilmesi gereken kriterleri göz önünde bulundurarak, TOPSIS ve VIKOR yöntemleriyle bir sıralama yapmışlardır. TOPSIS ve VIKOR yöntemleri karşılaştırılmış ve bu çalışmada TOPSIS'in daha güvenilir sonuçlar verdiği kanısına varmışlardır. Kılıç vd. (2014) bir KKP (Kurumsal Kaynak Planlama) sistemini benimsemenin, bir firma için önemli bir yatırım kararı olduğunu söyleyerek, çok kriterli karar verme yöntemleriyle en iyi KKP sisteminin belirlenmesini amaçlamışlardır. Öncelikle tüm kriterlerin ağırlıklarını belirlemek için ANP yöntemini kullanmış ve ardından elde edilen ağırlıkların PROMETHEE yöntemiyle sıralamasını yapmışlardır. Çalışma sonucunda en önemli kriterin ilk sırada yer alan maliyet olduğunu, son sırada ise vizyon ve güvenilirlik kriterlerinin olduğunu görmüşlerdir. Yavaş vd. (2014) 8 farklı otomobil firmasının 40 farklı müşterisine uygulanan anket çalışması sonucunda elde edilen verileri, AHP ve ANP yöntemleriyle analiz etmişlerdir. Çalışmada otomobil satın alırken dikkat edilen hususlara bakılarak 8 kriter oluşturmuş ve bu kriterleri önem derecelerine göre sıralamışlardır. AHP yöntemine göre en önemli kriterlerin; donanım, tasarım ve yakıt türü olduğunu görürlerken, ANP yöntemine göre en önemli kriterlerin; iç tasarım, güvenlik ve motor hacmi olduğunu görmüşlerdir.

Şekil 3. 2012-2014 Yılları Arasında Kullanılan Yöntemler

2012-2014 yılları arasında 1 tanesi literatür incelemesi olmakla birlikte toplamda 14 makale taranmıştır. Makalelerde 10 farklı çok kriterli karar verme yönteminin kullanıldığı görülmüş ve kullanım oranları Şekil 3'te gösterilmiştir. En fazla kullanılan yöntemin TOPSIS olduğu, en az kullanılan yöntemlerin ise ORESTE, DEMATEL, SAW ve CRITIC oldukları görülmüştür.

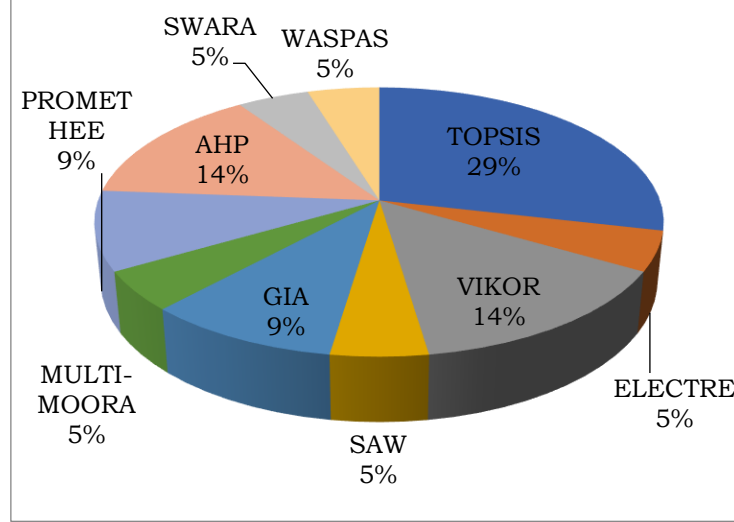
1.4. 2015-2017 Yılları Arasında Yapılan Çalışmalar

Deveci vd. (2015) Türkiye'deki karbondioksit jeolojik depolama yeri seçimi problemini çözmek için Bulanık TOPSIS, Bulanık ELECTRE ve Bulanık VIKOR olmak üzere üç bulanık tabanlı çok kriterli karar verme yönteminin performanslarını karşılaştırmayı amaçlamışlardır. Analizlerde 5 farklı alternatifi, 12 farklı kritere göre sıralamışlardır. Sıralama sonunda tüm yöntemlerin aynı sonucu verdiği, en uygun yerin Diyarbakır olduğunu belirtmişlerdir. Yöntemlerin başarılı olduğu ve bundan sonraki yer seçimi problemlerinde kullanılabilecekleri kanısına varmışlardır. Govindan vd. (2015) 1997'den 2001 yılına kadar yapılan tedarikçi seçiminde çok kriterli karar verme çalışmalarının taramasını yapmışlardır. Yaptıkları tarama sonucunda çok kriterli karar vermede en yaygın kullanılan algoritmanın AHP olduğu, yeşil tedarikçi değerlendirilmesi ve seçimi için kabul edilen en önemli kriterin çevre yönetim sistemi olduğu bulgusuna varmışlardır. Kahraman vd. (2015) bulanık çok amaçlı karar verme ve bulanık çok özellikli karar verme olarak iki grupta literatür incelemesi yapmışlardır. Yöntemler için ayrı ayrı incelemeler yaparak, hangi yöntemin ağırlıklı olarak hangi alanda kullanıldığı hakkında sonuçlara varmışlardır. Karaatlı vd. (2015) belli kriterleri çok kriterli karar verme yöntemlerinden SAW, TOPSIS ve GIA ile analiz etmiş ve bu analizler sonucunda sıralama oluşturmuşlardır. SAW ve GIA yöntemlerine göre en yaşanabilir ilin Ankara, TOPSIS yöntemine göre ise Antalya olduğunu, tüm yöntemlerin ortak sonucu olarak sonuncu sırada ise Hakkari'nin yer aldığını görmüşlerdir.

Ağaç ve Baki (2016), sağlık sektöründe yapılan çok kriterli karar verme çalışmalarından 82 adet akademik çalışma analiz etmişlerdir. Analiz sonuçlarından, en fazla kullanılan karar verme yönteminin AHP olduğunu, sağlık alanında en çok çalışma yapılan ülkenin Tayvan olduğunu görmüşlerdir. Ceballos vd. (2016) VIKOR, Multi-MOORA ve TOPSIS yöntemlerini karşılaştırmak amaçlı bir analiz yapmışlardır. Analiz sonuçlarına göre, VIKOR yönteminin başarılı sıralama yapamadığını, Multi-MOORA ve TOPSIS yöntemlerinin birbirlerine yakın sıralamalar oluşturduğunu görmüşlerdir. Çalışkan ve Eren (2016) PROMETHEE ve AHP yöntemleriyle, bankaların finansal performans verileri üzerinde bir analiz yaparak başarı sıralaması oluşturmuşlardır. Her iki çok kriterli karar verme yöntemiyle de aynı sonuca ulaşarak, en başarılı bankanın Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası olduğu sonucuna varmışlardır. Kandemir ve Karataş (2016) 12 adet mevduat bankasının 10 yıllık mali performanslarını; VIKOR, TOPSIS ve GIA yöntemlerini kullanarak değerlendirmeyi amaçlamışlardır. Çalışmada 2004 ve 2014 yılları verilerini, 18 kriter belirleyerek analiz etmişlerdir. Sıralama yapıldıktan sonra, GIA ve TOPSIS yöntemlerinin benzer sonuçlar vererek; iki yöntemde de en iyi banka performansının ilk sırada yer alan Vakıfbank'a ait olduğunu, son sırada Şekerbank'ın yer aldığını görmüşlerdir. VIKOR yöntemine göre en yüksek performansla ilk sırada yer alan bankanın Denizbank olduğunu, son sırada yer alan bankanın Tekstilbank olduğunu söylemişlerdir. Uzun ve Kazan (2016) 12 farklı kriteri, çok kriterli karar verme yöntemlerinden AHP, PROMETHEE ve TOPSIS ile analiz etmişlerdir. Analiz sonucu sıralamaları karşılaştırdıklarında AHP ve PROMETHEE yöntemlerinin birbirlerine daha yakın sonuçlar verdiğini, TOPSIS yönteminin ise nispeten daha tutarsız sonuçlar verdiğini gözlemlemişlerdir. Zyoud vd. (2016) gelişmekte olan ülkelerin su dağıtım sistemlerindeki su kayıplarını azaltma stratejileri çerçevesinde önerilen seçenekler arasından temel seçeneklerin belirlenmesini amaçlamışlardır. Bulanık AHP yöntemini, kriter ağırlıkları oluşturmak için kullanırken, Bulanık TOPSIS yöntemini seçeneklerin sıralanmasına yardımcı olmak için kullanmışlardır. Çalışma sonucunda en yaygın stratejinin basınç yönetimi ve kontrolü olduğunu görmüşlerdir.

Adalı ve Işık (2017) Denizli'de bulunan bir tekstil firmasına, çok kriterli karar verme yöntemlerini kullanarak uygun tedarikçi bulmayı amaçlamışlardır. Çalışmada 6 kriter kullanmışlar ve bu kriterlerin ağırlıklarını SWARA yöntemiyle belirlemişlerdir. Sonraki aşamada 5 farklı tedarikçi firmasını seçim kriterlerine göre WASPAS yöntemiyle analiz etmişlerdir. Analiz sonucunda tedarikçileri bir sıraya koymuşlar ve en uygun tedarikçinin ilk sıradaki 'A1' tedarikçisi olduğu kanısına varmışlardır.

Şekil 4. 2015-2017 Yıllar Arasında Kullanılan Yöntemler

2015 ve 2017 yılları arasında 3 tanesi literatür taraması olmak üzere, toplamda 11 makale incelemesi yapılmıştır. Bu makalelerde kullanılan yöntemlerin oranı Şekil 4'te gösterilmiştir. TOPSIS yönteminin %29 oranla en çok kullanılan yöntem olduğu, %14 oranla AHP ve VIKOR yöntemlerinin onu takip ederek, yöntemlerin kullanım oranlarına göre ikinci sırada yer aldıkları görülmüştür.

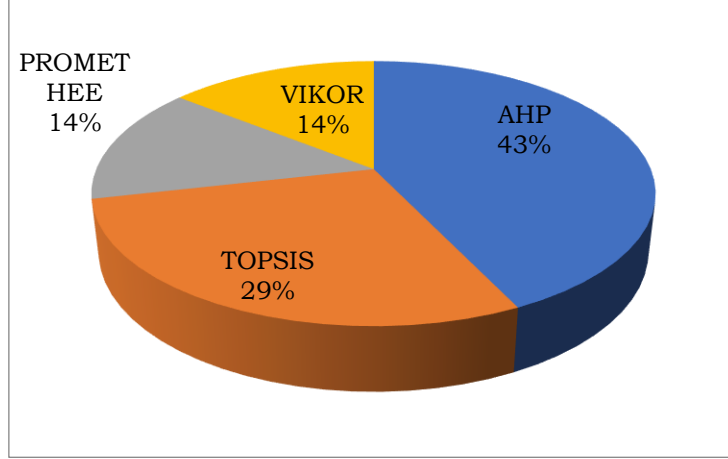
1.5. 2018-2020 Yılları Arasında Yapılan Çalışmalar

Dinçer ve Yüksel (2018) çok kriterli karar verme yöntemlerinin finansal sektörde yapılan çalışmalarını incelemişlerdir. Yapılan bu incelemede en az kullanılan yöntemin ELECTRE olduğu ve bu yöntemle yapılacak çalışmaların literatüre katkısı bulunacağı sonucuna varmışlardır. Perçin ve Aldalou (2018) Türk havayolu şirketleri arasında finansal performansa yönelik bir değerlendirme yapmayı amaçlamışlardır. Çalışmayı yaparken kriter ağırlıklarını Bulanık AHP yöntemine göre belirlemiş, alternatifleri sıralamayı Bulanık TOPSIS yöntemiyle yapmışlardır. Pegasus firmasının, Türk Hava Yolları firmasına göre daha iyi finansal performansa sahip olduğunu görmüşlerdir.

Liu vd. (2019) Hata Türü ve Etki Analizi'nin (HTEA) etkililiğini arttırmak ve başarısızlık türlerinin risklerini belirlemek için geniş kapsamlı bir literatür incelemesi yapmışlardır. Bu inceleme kapsamında 1998 ve 2018 yılları arasında yapılan 169 dergi makalesini ele almışlardır. Çalışma sonucunda, GIA ve TOPSIS yöntemlerinin araştırmacılar tarafından uygulanan en popüler iki karar verme yöntemi olduğunu belirtmişlerdir.

Sarımehmet vd. (2020) Kırıkkale'de yüksek hızlı tren istasyonu için güzergah belirlemek amaçlı çok kriterli karar verme yöntemlerinden AHP ve TOPSIS yöntemlerini kullanmışlardır. Güzergah ağırlıklarını belirlemek için AHP, sıralama yapmak için TOPSIS yöntemini kullanarak 4 farklı tren hattı için en uygun güzergahları belirlemişlerdir. Kaya vd. (2020) çalışmalarını elektrikli araç istasyonu yapmak için uygun konum belirlemek amacıyla yapmışlardır. İstanbul'da bulunan 100 farklı alternatifi AHP, PROMETHEE, VIKOR ve GIA yöntemleri kullanarak analiz etmişlerdir. Çalışma sonucunda PROMETHEE ve VIKOR analizleri birbirlerine benzer sonuçlar verdiğinden yöntemin doğruluğunu gördüklerini belirtmişlerdir. Siksnelyte-Butkiene vd. (2020) hanelerde yenilenebilir enerji teknolojilerini değerlendirmek için çok kriterli karar verme yöntemlerini kullanan bilimsel çalışmaları gözden geçirmişlerdir. Hangi yöntemin en uygun olduğunu değerlendirmek için, kullanılabilir yöntemlerinin avantaj ve dezavantajlarını vurgulamışlardır.

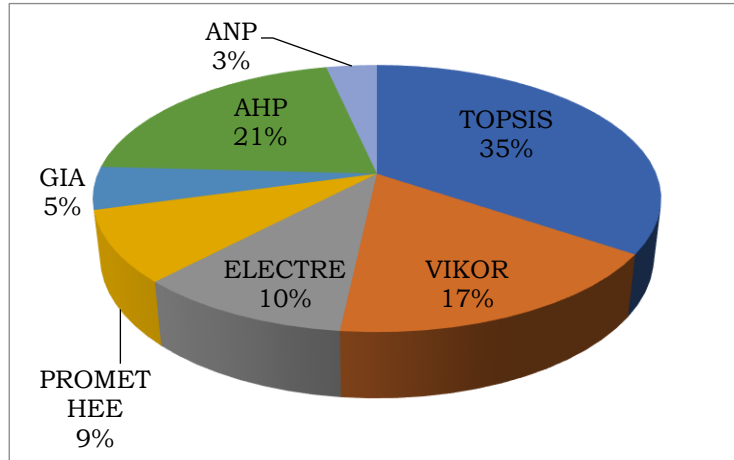
Şekil 5. 2018-2020 Yıllar Arasında Kullanılan Yöntemler

2018-2020 yılları arasında 1 tanesi literatür incelemesi olmak üzere, 6 makale taraması yapılmıştır. Bu makalelerde kullanılan yöntemler Şekil 5'te gösterilmiştir. İncelenen makalelere oranla en fazla kullanılan yöntemin AHP yöntemi olduğu görülmüştür.

Sonuç

Bu çalışmada, çok kriterli karar verme yöntemlerinin doğrudan uygulandığı, erişime açık 47 adet çalışma incelenmiştir. Çok kriterli karar verme yöntemleri konusunda yapılan çalışmalara bakıldığında, çalışmaların bulanık ve klasik olarak yapıldığı, analizlerin genel kapsamlı karar verme yöntemlerinden çok bir sektör veya bir alan üzerine yapılan çalışmalar olduğu sonucuna rastlanmıştır. Aynı zamanda yabancı kaynaklı literatür taramalarının daha fazla olduğu görülmektedir.

11

Şekil 6. İncelenen Çalışmalarda Birden Fazla Kez Kullanılan Yöntemler

Şekil 6'da, incelenen çalışmalarda birden fazla kez kullanılan yöntemler gösterilmiştir. TOPSIS yönteminin %35 oranla en fazla kullanılan yöntem olduğu, AHP ve VIKOR yöntemlerinin sırasıyla %21 ve %17 oranla TOPSIS yöntemini takip ettikleri görülmüştür. En düşük orana sahip olan yöntemin %3 oranla ANP olduğu görülmektedir.

Yöntem	İlk Çalışma Yılı	2006 - 2008	2009 - 2011	2012 - 2014	2015 - 2017	2018 - 2020
AHP	1977	•	•	•	•	•
ANP	1996			•		
CRITIC	1995			•		
DEMATEL	1973			•		
ELECTRE	1966	•	•	•	•	
GIA	1982		•		•	
MULTI-MOORA	2010				•	
ORESTE	1980			•		
PROMETHEE	1982	•	•	•	•	•
SAW	1954	•		•	•	
SWARA	2010				•	
TOPSIS	1981	•	•	•	•	•
VIKOR	1998	•	•	•	•	•
WASPAS	2012				•	

Tablo 2. Yıllara Göre İncelenen Çalışmalarda Görülen Yöntemler

Tablo 2’de incelenen çalışmalarda kullanılan yöntemler gösterilmiştir. 2006’dan 2020 yılına kadar incelenen tüm yıl grupları içinde AHP, PROMETHEE, TOPSIS ve VIKOR yöntemleriyle karşılaşıldığından, bu yöntemlerin çok kriterli karar vermede kullanılan popüler yöntemler oldukları görülmektedir.

Yöntemlerin ilk kullanıldığı yıllara göre, en eski yöntemin 1954 yılında kullanılmaya başlanan SAW yöntemi olduğu görülmektedir. İncelenen çalışmalara bakıldığında, son zamanlarda ortaya çıkan yöntemlerin ise 2010 yılı ve sonrasında kullanılmaya başlanan MULTI-MOORA, SWARA ve WASPAS yöntemleri olduğu sonucuna varılmaktadır. GIA ve PROMETHEE yöntemlerinin ikisi de 1982 yılında kullanılmaya başlamalarına rağmen, PROMETHEE yönteminin GIA yöntemine göre daha yoğun kullanıldığı ve daha popüler hale geldiği sonucuna varılmaktadır. AHP yöntemi incelenen çalışmalar arasında en eski yöntemlerden biri olmasına rağmen son zamanlara kadar bilinirliğini hiç kaybetmemiş, incelenen her dönem içerisinde çalışmalarına rastlanılmıştır.

Çalışmamız sonucunda son zamanlarda ortaya çıkan, özellikle 2000’li yıllardan itibaren kullanılmaya başlanan yöntemlerin çalışmalarına az rastlanmıştır. İleride bu yöntemlerle yapılan çalışmaların literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Literatürde CRITIC, DEMATEL ve ORESTE yöntemleriyle yapılan çalışmalar oldukça az olduğundan bu yöntemlerle yapılan çalışmaların farklılık oluşturabileceğine inanılmaktadır. PROMETHEE yönteminin çok kullanılan bir yöntem olmasına karşın, tek yöntem olarak kullanıldığı görülmemiş, farklı yöntemlerle aynı çalışma içerisinde kullanılmıştır. Bu sebeple PROMETHEE yönteminin tek kullanıldığı bir çalışmanın literatüre faydalı olacağı düşünülmektedir.

Katkı Oranı Beyanı

Bu çalışmaya yazarların katkı oranları aşağıda belirtildiği gibidir.

Eda Dalbudak: %50

Ömer Faruk Rençber: %50

Kaynakça

- Achillas, C., Moussiopoulos, N., Karagiannidis, A., Baniyas, G., & Perkoulidis, G. (2013). The Use of Multi-Criteria Decision Analysis to Tackle Waste Management Problems: A Literature Review. *Waste Management and Research*, 31(2), 115-129.
- Adalı, E. A., & Işık, A. T. (2017). Bir Tedarikçi Seçim Problemi İçin Swara ve Waspas Yöntemlerine Dayanan Karar Verme Yaklaşımı. *International Review of Economics and Management*, 5(4), 55-67.
- Ağaç, G., & Baki, B. (2016). Sağlık Alanında Çok Kriterli Karar Verme Teknikleri Kullanımı: Literatür İncelemesi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 19(3), 343-363.
- Ahmadi, Z., Dehaghi, M. R., Meybodi, M. E., Goodarzi, M., & Aghajani, M. (2014). Pollution Levels in Iranian Economy Sectors Using Input-output Analysis and TOPSIS Technique: An Approach to Sustainable Development. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 1363-1368.
- Akyüz, Y., Bozdoğan, T., & Hantekin, E. (2011). Topsis Yöntemiyle Finansal Performansın Değerlendirilmesi ve Bir Uygulama. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 73-92.
- Aouam, T., Chang, S. I., & Lee, E. (2003). Fuzzy MADM: An Outranking Method. *European Journal of Operational Research*, 145(2), 317-328.
- Atıcı, K. B., & Ulucan, A. (2009). Enerji Projelerinin Değerlendirilmesi Sürecinde Çok Kriterli Karar Verme Yaklaşımları ve Türkiye Uygulamaları. *Hacettepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 27(1), 161-186.
- Ayhan, M. B. (2013). A Fuzzy Ahp Approach for Supplier Selection Problem: A Case Study in a Gearmotor Company. *Internal Journal of Managing Value and Supplier Chains*, 4(3), 11-23.
- Başdeğirmen, A., & Işıldak, B. (2018). Ulaştırma Sektöründe Faaliyet Gösteren İşletmelerin Performanslarının Gri İlişkisel Analiz İle Değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(2), 563-577.
- Baykoç, Ö. F. (2001). Karar Analizi Ders Notları.
- Boran, E., Genç, S., Kurt, M., & Akay, D. (2009). A Multi-criteria İntuitionistic Fuzzy Group Decision Making for Supplier Selection with Topsis Method. *Expert Systems with Applications*, 11363-11368.
- Brauers, W. K., & Zavadskas, E. K. (2010). Project Management by Multimoora as an Instrument for Transition Economies. *Technological and Economic Development of Economy*, 5-24.
- Bülbül, S., & Köse, A. (2011). Türk Gıda Şirketlerinin Finansal Performansının Çok Amaçlı Karar Verme Yöntemleriyle Değerlendirilmesi. *Atatürk Ü. İİBF Dergisi*, 10. Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu Özel Sayısı, 71-97.
- Ceballos, B., Lamata, M. T., & Pelta, D. A. (2016). A Comparative Analysis of Multi-criteria Decision-making Methods. *Progress in Artificial Intelligence*, 5(4), 315-322.
- Chang, B., Chang, C.-W., & Wu, C.-H. (2011). Fuzzy Dematel Method for Developing Supplier Selection Criteria. *Expert Systems with Applications*, 38(3), 1850-1858.

- Chu, M.-T., Shyu, J. Z., Tzeng, G.-H., & Khosla, R. (2007). Comparison Among Three Analytical Methods for Knowledge Communities Group-Decision Analysis. *Expert Systems with Applications*, 33(4), 1011-1024.
- Cristobal, J. (2011). Multi-criteria Decision-making in The Selection of a Renewable Energy Project in Spain: The Vikor Method. *Renewable Energy*, 36(2), 498-512.
- Çakır, S., & Perçin, S. (2013). Çok Kriterli Karar Verme Teknikleriyle Lojistik Firmalarında Performans Ölçümü. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 449-459.
- Çalışkan, E., & Eren, T. (2016). Bankaların Performanslarının Çok Kriterli Karar Verme Yöntemiyle Değerlendirilmesi. *Ordu Üniversitesi Bilim Teknoloji Dergisi*, 6(2), 85-107.
- Çelik, P., & Ustasüleyman, T. (2015). Electre I ve Promethee Yöntemleri İle Gsm Operatörlerinin Hizmet Kalitesinin Değerlendirilmesi. *International Journal of Economic and Administrative Studies*, 137-160.
- Dağdeviren, M., Dönmez, N., & Kurt, M. (2006). Bir İşletmede Tedarikçi Değerlendirme Süreci İçin Yeni bir Model Tasarımı ve Uygulaması. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 21(2), 247-255.
- Dalalah, D., Hayajneh, M., & Betieha, F. (2014). A Fuzzy Multi-criteria Decision Making Model for Supplier Selection. *Expert Systems with Applications*, 38(7), 8384-8391.
- Demir, M., & Gümüšoğlu, Ş. (1988). Yönetmel Karar Verme. İzmir.
- Demircioğlu, M., & Coşkun, İ. T. (2018). Critic-Moosra Yöntemi ve Ups Seçimi Üzerine Bir Uygulama. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27(1), 183-195.
- Demireli, E. (2010). Topsis Çok Kriterli Karar Verme Sistemi: Türkiye'deki Kamu Bankaları Üzerine Bir Uygulama. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 101-112.
- Deveci, M., Demirel, N. Ç., John, R., & Özcan, E. (2015). Fuzzy Multi-criteria Decision Making for Carbon Dioxide Geological Storage in Turkey. *Journal of National Gas Science and Engineering*, 1-14.
- Dinçer, H., & Yüksel, S. (2018). Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinin Finans Sektöründeki Uygulamasına Yönelik Yapılmış Çalışmaların Analizi. *Ekonomi, İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 1-16.
- Doğan, A., & Önder, E. (2014). İnsan Kaynakları Temin ve Seçiminde Çok Kriterli Karar Verme Tekniklerinin Kullanılması ve Bir Uygulama. *Journal of Yasar University*, 9(34), 5796-5819.
- Eroğlu, E., Yıldırım, B. F., & Özdemir, M. (2014). Çok Kriterli Karar Vermede 'Oreste' Yöntemi ve Personel Seçiminde Uygulanması. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Yönetim Dergisi*, 25(76), 1-19.
- Eroğlu, E., Yıldırım, B. F., & Özdemir, M. (2014). Çok Kriterli Karar Vermede 'Oreste' Yöntemi ve Personel Seçiminde Uygulanması. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Yönetim Dergisi*, 25(76), 1-19.
- Ersöz, F., & Kabak, M. (2010). Savunma Sanayi Uygulamalarında Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinin Literatür Araştırması. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 9(1), 97-125.
- Ertuğrul, İ., & Özçil, A. (2014). Çok Kriterli karar Vermede Topsis ve Vikor ile Klima Seçimi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(1), 267-282.
- Genç, T. (2013). Promethee Yöntemi ve Gaia Düzlemi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15(1), 133-154.
- Govindan, K., Rajendran, S., Sarkis, J., & Murugesan, P. (2015). Multi Criteria Decision Making Approaches for Green Supplier Evaluation and Selection: A Literature Review. *Journal of Cleaner Production*, 98, 66-83.

- Ho, W., Xu, X., & Key, P. D. (2010). Multi-criteria Decision Making Approaches for Supplier Evaluation and Selection: A Literature Review. *European Journal of Operational Research*, 202(1), 16-24.
- Ishizaka, A., & Nemery, P. (2013). *Multi-criteria Decision Analysis: Methods and Software*. Wiley.
- Işıklar, G., & Büyükozkcan, G. (2007). Using a Multi-criteria Decision Making Approach to Evaluate Mobile Phone Alternatives. *Computer Standards & Interfaces*, 29(2), 265-274.
- Kahraman, C., Çevik, S., & Öztayşi, B. (2015). Fuzzy Multi Criteria Decision-Making: A Literature Review. *International Journal of Computational Intelligence Systems*, 8(4), 637-666.
- Kandemir, T., & Karataş, H. (2016). Ticari Bankaların Finansal Performanslarının Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri ile İncelenmesi: Borsa İstanbul'da İşlem Gören Bankalar Üzerine Bir Uygulama (2004-2014). *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 5(7), 1766-1776.
- Kannan, D., Khodaverdi, R., Olfat, L., Jafarian, A., & Diabat, A. (2013). Integrated Fuzzy Multi Criteria Decision Making Method and Multi-objective Programming Approach for Supplier Selection and Order Allocation in a Green Supply Chain. *Journal of Cleaner Production*, 47, 355-367.
- Karaatlı, M., Ömürbek, N., Budak, İ., & Dağ, O. (2015). Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri İle Yaşanabilir İllerin Sıralaması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(33), 215-228.
- Kaya, Ö., Tortum, A., Alemdar, K. D., & Çodur, M. Y. (2020). Site Selection for EVCS in İstanbul by GIS and Multi-Criteria Decision Making. *Transportation Research Part D: Transport and Environment*, 80, 1-16.
- Kaya, P., Çetin, E. İ., & Kuruüzüm, A. (2011). Çok Kriterli Karar Verme İle Avrupa Birliği ve Aday Ülkelerin Yaşam Kalitesinin Analizi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, 80-94.
- Kılıç, H. S., Zaim, S., & Delen, D. (2014). Selecting 'The Best' ERP System for SME's Using a Combination of Anp and Promethee Methods. *Expert Systems with Applications*, 42(5), 2343-2352.
- Koçel, T. (1999). *İşletme Yöneticiliği*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Kuru, A., & Akın, B. (2012). Entegre Yönetim Sistemlerinde Çok Kriterli Karar Verme Tekniklerinin Kullanımına Yönelik Yaklaşımlar ve Uygulamaları. *Öneri Dergisi*, 10(38), 129-144.
- Lee, A. H., Chen, H. H., & Kang, H.-Y. (2009). Multi-criteria Decision Making on Strategic Selection of Wind Farms. *Renewable Energy*, 34(1), 120-126.
- Liu, H.-C., Chen, X.-Q., Duan, C.-Y., & Wang, Y.-M. (2019). Failure Mode and Effect Analysis Using Multi Criteria Decision Making Methods: A Systematic Literature Review. *Computers and Industrial Engineering*, 135, 881-897.
- Morais, D. C., & Almeida, A. T. (2006). Water Supply System Decision Making Using Multi Criteria Analysis. *African Journals Online*, 32(2), 229-236.
- Opricovic, S., & Tzeng, G.-H. (2004). Compromise Solution by MCDM Methods: A Comparative Analysis of Vikor and Topsis. *European Journal of Operational Research*, 156(2), 445-455.
- Opricovic, S., & Tzeng, G.-H. (2007). Extended Vikor Method with Comparison with Outranking Methods. *European Journal of Operational Research*, 514-529.

- Özbek, A., & Erol, E. (2016). Copras ve Moora Yöntemlerinin Depo Yeri Seçim Problemine Uygulanması. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 2(1), 23-42.
- Özdemir, A. İ., & Deste, M. (2009). Gri İlişkisel Analiz İle Çok Kriterli Tedarikçi Seçimi: Otomotiv Sektöründe Bir Uygulama. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 38(2), 147-156.
- Özkan, Y. (1992). Karar Destek Sistemleri: Nedir? Ne Değildir? Bilişim Yayınları.
- Öznel, A. (2016). Çok Kriterli Karar Verme Seçiminde Yeni Bir Yaklaşım. 17th International Symposium on Econometrics. Sivas.
- Perçin, S., & Aldalou, E. (2018). Financial Performance Evaluation of Turkish Airlines Companies Using Integrated Fuzzy Ahp Fuzzy Topsis Model. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 583-598.
- Perçin, S., & Çakır, S. (2013). Çok Kriterli Karar Verme Teknikleriyle Lojistik Firmalarında Performans Ölçümü. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 13(4), 449-459.
- Phua, M. H., & Minowa, M. (2005). A GIS Based Multi Criteria Decision Making Approach to Forest Conservtaion Planning and a Landscape Scale: A Case Study In the Kinabalu Area, Sabah, Malaysia. *Landscape and Urban Planning*, 71, 207-222.
- Sarımehmet, B., Hamurcu, M., & Eren, T. (2020). Çok Kriterli Karar Verme: Kırıkkale YHT İstasyonu - Şehir Bağlantısının Sağlanması. *Demiryolu Mühendisliği*(11), 26-40.
- Siksnelyte-Butkiene, I., Zavadskas, E. K., & Streimikiene, D. (2020). Multi-Criteria Decision-Making (MCDM) for the Assessment of Renewable Energy Technologies in a Household: A Review. *Energies*, 13(5), 1164.
- Turan, G. (2018). Çok Kriterli Karar Verme. B. F. Yıldırım, & E. Önder içinde, *Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri* (s. 15-20). Bursa: Dora Basım Yayınları.
- Urfaloğlu, F., & Genç, T. (2013). Çok Kriterli Karar Verme Teknikleri İle Türkiye'nin Ekonomik Performansının Avrupa Birliği Üye Ülkeleri İle Karşılaştırılması. *Marmara Üniversitesi İİB Dergisi*, 329-360.
- Uygurtürk, H., & Korkmaz, T. (2012). Finansal Performansın Topsis Çok Kriterli, Karar Verme Yöntemi İle Belirlenmesi: Ana Metal Sanayi İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 95-115.
- Uzun, S., & Kazan, H. (2016). Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinden AHP, TOPSIS ve PROMETHEE Karşılaştırılması: Gemi İnşada Ana Makine Seçimi Uygulanması. *Journal of Transportation and Logistic*, 1(1), 99-113.
- Üçok, C. (1988). *Yönetim İlkeleri*. Ankara.
- Yaraloğlu, K. (2001). Performans Değerlendirmede Analitik Hiyerarşi Proses. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(1), 129-142.
- Yavaş, M., Ersöz, T., Kabak, M., & Ersöz, F. (2014). Otomobil Seçimine Çok Kriterli Yaklaşım Önerisi. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 2(4), 110-118.
- Yücel, M., & Ulutaş, A. (2009). Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinden Electre Yöntemiyle Malatya'da Bir Kargo Firması İçin Yer Seçimi. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Servisi*, 9(17), 327-344.
- Zyoud, S., Kaufmann, L. G., Shaheen, H., Samhan, S., & Fuchs-Hanusch, D. (2016). A Framework for Water Loss Management in Developing Countries Under Fuzzy Environment: Integration of Fuzzy Ahp with Fuzzy Topsis. *Expert Systems with Applications*, 86-105.

HARİRİ’NİN MAKAMAT’ININ MUHASEBE KAVRAM VE İLKELERİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Uğur KESKİN

Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Yönetim ve Organizasyonu
ugurkeskin@anadolu.edu.tr,
orcid: 0000-0003-2740-4120

Özet

Örgütler, faaliyetlerini günümüz dünyasının gerçeklikleri doğrultusunda yürütmektedirler. Oysa bu faaliyetler, yüzyıllar önce kaleme alınan felsefi eserlere konu olmuş, son yıllarda yazılmış bulunan çağdaş bilimsel eserlere de konu olmaya devam etmektedir. Bu durum ise, günümüz örgütsel ilke ve gerçeklikleri ile geçmiş yüzyıllarda yazılmış eserlerde yer verilen anlatı unsurlarını birbiriyle bağdaştırabilme olanağını ortaya çıkarmaktadır. Bu makalenin amacı, on ikinci yüzyıl düşünürü olan Hariri’nin Makamat adlı eserini muhasebe bilimi bağlamında değerlendirmektir. Makalenin temel eksenine uygun bir biçimde “birincil kaynak eserlerdeki anlatı unsurları ile güncel örgüt gerçeklikleri arasında ne tür benzeşimlerden bahsedilebilir ve böylesi bir iddia çağdaş örgütsel teorilerle ne ölçüde örtüşür?” sorularına yanıt aranmaya çalışılmıştır. Anlatı unsurlarının, bütün örgütsel ilkelerin inşası ve içinde bulunulan gerçekliklerin yansıtılmasında belirgin roller üstleniyor olması aksiyomundan hareketle, muhasebe işlevine ilişkin temel ilkelerin de bu genel bağlamın dışında yer almadığı çıkarılması yapılmıştır. Makalede, yazınsal anlatıların incelenmesi kapsamında edinilen bulguların, hâlihazır literatürdeki kuramsal karşılıklarına ilişkin yönleri tartışmaya konu edilmiştir. Makalede edinilen bulgu bağlamında, anlatı unsurları ile örgütsel uygulama olarak muhasebe kavram ve ilkelerinin, etkileşimsel sürecin doğası gereği birbirlerini yansıtmakta olduğu ve örgütsel realitenin, farklı biçimlerde gün yüzüne çıkabileceği, bu tür farklı yansımaların ise muhasebe biliminin teorik yönü ile çelişmediği çıkarılmasına ulaşılmıştır. Edebi bir eser olması nedeniyle Makamat’ın muhasebeyi ilgilendiren yönü üzerinde durulmamış olabileceği öngörüsünde bulunulmuş, yürütülen kaynak taramalarında bu öngörü doğrulanmıştır. Öncel kaynakların sınırlı olması nedeniyle, makalede ele alınan hususlar, keşifsel ve özgün bir anlayışla ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hariri, Makamat, Muhasebe Kavramları, Muhasebe İlkeleri.

EVALUATION OF HARIRI'S MAKAMAT IN THE CONTEXT OF ACCOUNTING CONCEPTS AND PRINCIPLES

Uğur KESKİN

Prof. Dr., Anadolu University
ugurkeskin@anadolu.edu.tr,
orcid: 0000-0003-2740-4120

Abstract

Organizations carry out their activities in line with the realities of today's world. However, these activities have been the subject of philosophical works written centuries ago, and continue to be the subject of contemporary scientific works written in recent years. This situation reveals the possibility to reconcile today's organizational principles and realities with the narrative elements included in the works written in the past centuries. The purpose of this study is to evaluate Hariri's Makamat, a twelfth century thinker, in the context of accounting science. In accordance with the main axis of the article, "What kind of similarities can be mentioned between the narrative elements in the primary source works and the actual organizational realities and to what extent does such a claim overlap with contemporary organizational theories?" attempts were made to seek answers to their questions. Based on the axiom that narrative elements play a prominent role in the construction of all organizational principles and the reflection of the present realities, it is inferred that the basic principles of the accounting function are not outside this general context. In the article, the aspects related to the theoretical equivalents of the findings obtained within the scope of analyzing literary narratives in the current literature are discussed. In the context of the findings obtained in the article, it was concluded that the narrative elements and the concepts and principles of accounting as organizational practice reflect each other due to the nature of the interactional process, and that the organizational reality can come to light in different ways, and that such different reflections do not contradict the theoretical aspect of accounting science. Due to the fact that it is a literary work, it was predicted that the aspect of Makamat concerning accounting was not emphasized, and this prediction was confirmed in the literature review. Due to the limited resources of the previous article, the issues discussed in the article have been tried to be put forward with an exploratory and original understanding.

Keywords: Hariri, Makamat, Accounting Concepts, Accounting Principles.

Giriş

Bu makalede, Hariri'nin Makamat adlı eserinde başvurduğu anlatı unsurlarının, muhasebecilik alanına ilişkin gerçeklikleri ne denli yansıtabildiği hususu, çağdaş muhasebe literatürünün teorik çerçevesi aracılığıyla izah edilmeye çalışılmaktadır. Zira gerçekliğin oluşumunda hem yazınsal bir etkinlik olan felsefi ve bilimsel eserlerin, hem de çağdaş literatürün karşılıklı bir etkileşimi söz konusu olmaktadır.

Toplumsal ihtiyaçları karşılamaya dönük işlevler üstlenen örgütler, kendi işleyiş süreçleri neticesinde vücuda gelen birer sosyal realite olarak varlık mücadelesi vermektedirler. Örgütsel alanda açıklayıcı yönler barındıran yazınsal çabalar, salt “söyleme dayalı” olmanın ötesine geçebilmekte ve gerçekliğin anlamlı bir temsilcisi niteliğine bürünebilmektedir. Bu ise, Hariri'nin Makamat adlı eseri gibi felsefi/edebi metinlerdeki anlatıların hem kuramsal hem de yaşamsal olguları izah edebildiği varsayımını mümkün kılmaktadır. Söz konusu varsayım göre, edebi metinler de dâhil olmak üzere geçmiş yüzyıllardan günümüze ulaşabilmiş birincil kaynak eserler, kadim birtakım gerçeklikleri açıklamaları yönüyle örgütsel yapıların işleyişini ve ne şekilde anlaşılabilir olarak anlamlandırılabilirliğini toplumun ilgili unsurlarına (akademik çevreye, iş çevresine ve ilgili diğer çevrelere) aktarma işlevine sahip bulunmaktadır. Bu durum ise, örgütsel uygulamalar ile tarihsel/felsefi/edebi metinler arasındaki etkileşimin, bir dizi açıklayıcı mekanizmaların ortaya çıkmasına zemin hazırlayabildiği görüşünü daha da pekiştirmektedir. Dolayısıyla sadece teorik ders kitaplarının değil, birincil kaynak niteliğindeki edebi eserlerin de örgütlerin (örgütsel işlevlerin: örneğin muhasebe işlevinin) tahlil edilebilir yönlerine ilişkin olan ve bilimsel çözümlemeye katkıda bulunan bakış açıları sunabileceği çıkarsamasına ulaşılabilir.

Literatürde, Arap edebiyatının seçkin edebiyatçılarından olan Hariri hakkında çok sayıda yayın bulunmaktadır. Aynı şekilde, muhasebe kavram ve ilkelerine ilişkin de çok sayıda yerli ve yabancı yayın bulunmaktadır. Buna karşın, Türkçe ve İngilizce anahtar kelimelerle yapılan taramalarda, “Hariri” ve “muhasebe” ya da Hariri'nin eseri olan “Makamat” ile “muhasebe” kavramlarının yan yana geldiği Türkçe ya da İngilizce herhangi bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Hariri'nin Makamat eseri üzerine Türkçe literatürdeki sınırlı kaynakların, edebiyat ve dilbilim alanındaki çalışmalardan, İngilizce kaynakların ise benzer içerikteki edebiyat ve retorik eksenli çalışmalardan müteşekkil olduğu görülebilmektedir (Preston, 1850; Aytaç, 1991; Karaca, 2005; Kara 2014; Kaplan, 2015; Aydın Kurt, 2020). Netice itibarıyla, yapılan literatür taramasında muhasebe ve edebiyat alanlarındaki çalışmaların, ana eksen olarak söz konusu alanlara özgü genel ya da alt çalışma konularında yürütüldüğü görülmüş ve bu makaledekine benzer bir içerikte yapılmış geçmiş tarihli herhangi bir bilimsel çalışmaya rastlanmamıştır. Öncel kaynakların sınırlılığı nedeniyle, bu makalede incelemeye konu edilen hususlar aracılığıyla, keşifsel ve özgün bakış açıları okuyucunun dikkatine sunulmaya çalışılmıştır.

1. Çalışmanın Yöntemi

Bu makalede nitel araştırma yöntemine başvurulmuş olup, birincil kaynak eser niteliğindeki metinlerin incelenmesi esas alınmıştır. Makale, Hariri'nin, çeşitli anlatı sanatlarına başvurarak kaleme aldığı metinleri, çağdaş literatür ekseninde açıklamaya dönük olarak yazıldığı için, betimsel bir nitelik taşımaktadır. Hegel (2011: 9), betimsel çalışmalara ilişkin şu görüşü öne sürmektedir: “En kolayı, içerik ve sağlamlık taşıyan üzerinde yargıda bulunmak, daha zoru, onu anlamak, en zoru ise ikisini birleştirerek onun betimlemesini üretmektir.” Makalenin verileri, doküman incelemesi kapsamında değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Yıldırım ve Şimşek (2016: 189), doküman incelemesini, durum ya da olgulara ilişkin bilgi içeren yazılı kaynakların incelenerek değerlendirilmesi olarak tanımlamaktadır. Doküman incelemesi, tek başına bir bilimsel çalışmanın bütün veri kümesini oluşturabildiği için bu makalenin yapısı ile uygunluk sergilemektedir.

Bu makalenin genelinde benimsenen anlayışa göre, örgütsel işleyişe konu olan eylemlerin yazıya döküldüğü birincil kaynak eserler, ele aldığı örgütsel işlevlere (bu makalede muhasebe işlevi kapsamında) ilişkin hususları, gerçekliğe uygun bir biçimde yansıtabilmektedirler.

Wittgenstein (2016) tarafından ayrıntılı bir biçimde açıklanan bu anlayışa göre, kaleme alınan anlatıya dayalı ifadeler, gerçek niyeti gizlememekte ve ilişkisiz ya da sembolik amaç gütmemektedir. Bu makalede, söz konusu varsayımdan hareketle şu önermede bulunmaktadır:

Önerme: Örgütlerin inşa sürecinde vazgeçilmez bir unsur olarak başvuru dil kullanımı (anlatı biçimleri), ortaya çıkan etkileşim neticesinde örgütler ile bütünleşmekte ve örgütleri gerçekçi bir biçimde yansıtmaktadır.

Yukarıda ifade edilen önermeye göre, edebi sanatlar da dâhil olmak üzere (çok aşırıya gidilmediği, sembolizm aracılığıyla farklı yönelimler ifade edilmediği sürece) anlatı sanatları hem örgütsel yapılanmaların genelini hem de alt unsurları olan örgüt işlevlerini/fonksiyonlarını çözümlenmeyi sağlayıcı roller üstlenebilmektedir. Önerme doğrultusunda, aşağıdaki soruların cevaplarının ortaya konması hedeflenmektedir.

Araştırma Sorusu 1: Birincil kaynak eserlerde yer verilen anlatılar ile günümüz örgütsel gerçeklikleri uyumlu bir görünüm ortaya koymakta mıdır?

Araştırma Sorusu 2: Düşünürlerin birincil kaynak eserlerinde başvurdukları anlatı biçimleri, çağdaş muhasebecilik ilkelerine ilişkin gerçekliklere ışık tutabilir mi?

Araştırma Sorusu 3: Felsefi/edebi eksenli anlayış, muhasebe bilimi alanındaki teorik yaklaşımlarla örtüşür mü?

Bu makalenin temel önermesinin işleyişi açıklanabildiği nispette, yukarıda sıralanan araştırma sorularının da karşılık bulması mümkün olabilecektir. Yürütülen literatür incelemesi aracılığıyla, Hariri'nin kendi zihinsel süreçlerinin yansımaları olan düzyazı (nesir) ve şiirsel (nazım) anlatılar yoluyla ortaya koyduğu görüşleriyle, günümüzde oldukça kapsayıcı bir bütün hâlini almış bulunan çağdaş muhasebecilik anlayışındaki düşünsel unsurlar ve eylemsel pratikler arasındaki ilişkisellik ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2. Kuramsal ve Kavramsal Arka Plan

Aşağıdaki alt anlatım başlıklarında, makalenin kuram ve kavram seviyesindeki arka planını teşkil eden çerçeve anlatımlara yer verilmektedir.

2.1. Kuramsal Çerçeve: Genel Anlamda Muhasebe

Muhasebe, örgütsel kaynakların nasıl oluşturulduğu ve kullanıldığını ortaya koyan sistemli bir işleyişi ifade etmektedir. Bu yönüyle muhasebe, kaynakların kullanımına bağlı olarak ortaya çıkan artış ya da azalışlara göre, örgütün mali açıdan içinde bulunduğu durumunu açıklayan örgütsel alt yapılanma olarak belirgin bir işlev üstlenmektedir.

Muhasebenin tarihi, milattan dört bin yıl öncesine kadar dayanmaktadır. Güney Irak'taki Uruk kentinde bulunan kil tabletlerdeki çivi yazıları, idari nitelikli muhasebe kayıtları olma özelliği taşımaktadır (Kızıl ve Kocur, 2017: 327). Tarihteki ilk muhasebe kayıtlarında ebeveynlerden çocuklara geçen mallar ve bakım hizmetlerine yer verilmektedir (Nelson, 2018: 54). On üçüncü yüzyıl ile birlikte başlayan Haçlı Seferleri, Anadolu ile Avrupa arasında bazı temaslara neden olmuştur. Haçlı Seferleri sonrasında ticari faaliyetlerde hareketlenme yaşanmıştır. Bu dönemde, işletmecilik ile ilgili olarak özellikle muhasebe alanında gelişmeler kaydedilmiştir. İtalyan Lucco Pacioli, bu etkileşim sayesinde bugünkü muhasebe işlemlerinde kullanılan çift taraflı kayıt sistemini geliştirmiştir (Baransel, 1993: 103).

Derrida, bir edebi eserin (kendi deyişiyle "metnin") geçerli tek bir anlamı olmadığını, çünkü dilin yazarın niyetlerinden bağımsız olarak serbestçe dolaştığını ve okuyucuların sayısı kadar fazla yorum getirilebileceğini savunmaktadır. Yazarın gerçek niyeti de dikkate alınabilmekte fakat bu, bir edebiyat eseri incelenir ya da öğretilirken göz önünde bulundurulmuş etkenlerden yalnızca biri olabilmektedir (Fulford, 2019: 102). Dilsel anlatı, çağlar boyunca bireyler arasındaki başlıca aktarım aracı olagelmiştir. Bireyler hem kendi aralarında hem de kuşaklar arasında anlam aktarımı yapma rolü üstlenmiştir. Postmodern yazar Foucault (2019) ise Bu Bir Pipo Değildir adlı eserinde görünen ile söylenen arasındaki ilişkisizliği

Magritte'in bir tablosundaki çizimi öne çıkararak açıklamaya çalışmıştır. Bu makalede, Wittgenstein'in (2016) birinci dönem dizgesel bakış açısına uyarlanabilecek bir biçimde, yapısal bir sistematığe sahip bulunan (Hariri tarafından kaleme alınan) anlatı sanatlarının, yine yapısal bir izah biçimi olan (örgütsel teori bağlamındaki bir alt alan olarak) muhasebe bilimi kapsamındaki açıklayıcılığının gösterilmesi hedeflenmiş ve Hariri'nin düşünsel izleri takip edilmiştir. Bu süreçte, ele alınan metinlerin yorumlanması nedeniyle de Wittgenstein'in (2017) çıkarsama ve anlamlandırma çabasına dayalı ikinci dönem bakış açısına da başvurulmuştur. Zira Ülken'e (2020: 59-60) göre, eserleri inceleyerek görülenlerden, görülmeyenlere ya da karanlıkta kalanlara geçmek en sağlam yolu teşkil etmektedir. Dolayısıyla, edebi anlatı nitelikleri taşıması nedeniyle Hariri'nin kaleme aldığı "makame" şeklindeki anlatı öğelerinin, edebiyat dışı bir alan olması nedeniyle muhasebe bilimi açısından karanlıkta kalması, söz konusu karanlığın aydınlığa çıkarılmasını gerekli kılmaktadır.

Makalede, Hariri'nin kaleme aldığı 50 adet makamedeki anlatı unsurları, insanlığın benliğinde belirgin bir meşruiyet edinip kurumsallaşarak kendine özgü nitelikler biçiminde günümüze ulaşmış bulunan muhasebe kavram ve ilkeleri üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Söz konusu muhasebe ilkeleri; özellikle alan uzmanları ve uygulayıcıların benlik, düşünce ve eylemlerine sirayet etmiş gerçek birer olgu olarak ele alınmıştır. Hariri'nin eserlerine konu ettiği anlatımlardan, muhasebe kavram ve ilkelerine bağlantı sağlama çabası ve bu çabaya konu edilen ilişki izah edilirken, muhasebe bilimi alanındaki teorik kaynak eserlerde yer verilen anlatım ve temel yaklaşımlardan yararlanılmıştır.

2.2. Kavramsal Çerçeve: Muhasebe Kavram ve İlkeleri

1932'de New York'ta belirlenen muhasebe ilkeleri, 1955 yılında Türk muhasebe alanına girmiş, 1992 yılında ise muhasebe kavramları şeklinde meslek hukukuna girerek resmiyet kazanmıştır. Bu süreçte "ilke" ve "prensi"p tabirlerinin kaybolduğu ve onların yerine "kavram" sözcüğünün kullanıldığı görülebilmektedir. Muhasebe ilkeleri ifadesi ise mali tabloların düzenlenmesine yönelik görece ayrıntı düzeyine indirgenerek bu ayrıntılar ile özdeş görülmeye başlanmıştır (Yaz, 2021: 219-220). Esasında muhasebe ilkeleri, muhasebe ontolojisine uygun olarak yapılandırılmış bulunan, muhasebe uygulamalarına yön veren sistematik bir düşünsel çerçeveyi ifade etmektedir. Dolayısıyla, genel kabul görmüş muhasebe ilkelerinin temel varlık sebebi, muhasebe uygulamalarındaki farklılıkları azaltmak, yöntem ve usullerde tutarlılığı artırmak ve raporlamada yeknesaklığı sağlamaktır (Yaz, 2021: 214). Bazı kaynaklarda ilke olarak ifade edilen hususların "muhasebenin temel kavramları" kapsamında da ele alındığı görülebilmektedir. Bu makalenin genel söylemiyle uyumlu olması ve kavram birliği yönüyle belirli bir tercihte bulunulması açısından "ilke" şeklinde ifade edilmesi daha makul görünmektedir.

Muhasebe kavram ve ilkeleri gibi kapsamlı bir konuyu bu makalede ayrıntılı bir biçimde ele almak mümkün olmadığı için, genel bir çerçevede ele almak daha anlamlı görünmektedir. Her mesleğin olduğu gibi, muhasebe alanının da kendine özgü kavram, ilke ve uygulama esasları bulunmaktadır. Muhasebe alanına ilişkin bu hususlara, en genel çerçeve olarak meslek etiği/ahlakı bağlamı içinde yer verilmektedir.

Muhasebe etiğinin belirli bir çerçeveye yerleştirilmesine yönelik öncü çabalar, 1990 yılında Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (International Federation of Accountants-IFAC) tarafından başlatılmıştır. Başlatılan çalışmalar doğrultusunda iki yıl içinde bir yönetmelik yayınlamıştır. 1998 yılında ise Muhasebe Mesleği İçin Meslek Etiği Kuralları'nı yayınlamıştır. 2001 yılında Türkiye'de muhasebe meslek etiğine ilişkin hususlar, TÜRMOB (Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği) tarafından düzenlenmiş ve 2007 yılında da Serbest Muhasebeciler, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirlerin Mesleki Faaliyetlerinde Uyacakları Etik İlkeler Hakkında Yönetmelik yayınlanarak yürürlüğe konulmuştur (Yıldız, 2010: 156). Muhasebe ilkeleri, birçok alt konuya ayrıldığı için her birinin ayrı ayrı bu makale kapsamında tanımlanması ve açıklanmasının imkânı bulunmamaktadır. Bu nedenle, karşılaştırmalı inceleme olanağı da sağ-

layan aşağıdaki sınıflandırmalar, muhasebe ilkelerinin genel çerçevesini vermektedir (Dinç ve Atasel, 2016: 278):

Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'ne (MSUGT) göre başlıca muhasebe ilkeleri şunlardır: Sosyal sorumluluk, kişilik, işletmenin sürekliliği, dönemsellik, parayla ölçülme, maliyet esası, tarafsızlık ve belgelendirme, tutarlılık, tam açıklama, ihtiyatlılık, önemlilik, özün önceliği.

Türkiye Muhasebe Standartları ve Finansal Raporlama Standartları'na (TMS/IFRS) göre başlıca muhasebe ilkeleri (finansal tabloların veya muhasebe bilgisinin taşınması gereken özellikler) şunları kapsamaktadır: (a) Temel Niteliksel Özellikler: İhtiyaca uygunluk, gerçeğe uygun sunum. (b) Destekleyici Özellikler: Anlaşılabilirlik, karşılaştırılabilirlik, doğrulanabilirlik, zamanında sunum.

Yerel Finansal Raporlama Çerçevesi (YFRÇ) Taslağına göre başlıca muhasebe ilkeleri şunlardan oluşmaktadır: Faydalı finansal bilginin özellikleri (Niteliksel özelliklerine ayırmadan, önemlilik kavramını ve ihtiyatlılık kavramını da ayrı olarak ele almaktadır); ihtiyaca uygunluk, önemlilik, gerçeğe uygun sunum, ihtiyatlılık, anlaşılabilirlik, karşılaştırılabilirlik, zamanında sunum.

Yukarıdaki aktarım ve anlatımlarda muhasebe kavram ve ilkelerinin çeşitli kategoriler altında sıralanmakta olduğu görülebilmektedir. Bu makalenin bundan sonraki bölümlerinin, özellikle de analize dönük anlatımlarının daha anlaşılır bir biçimde sunulabilmesi için muhasebe yazınında sıklıkla karşılaşılmakta olan kavram ve ilkeler aşağıda kısaca açıklanmıştır.

Sosyal Sorumluluk: Muhasebeyle ilişkili konularda belirli kişi ya da grupların değil, bütün toplumun çıkarlarının gözetilmesi, bu nedenle de bilgi üretiminde gerçeği yansıtan, tarafsız ve dürüst davranılması gerekliliğini ifade etmektedir (Çömlekçi, 2002: 30).

Kişilik: Örgütler, tüzel bir kişiliğe sahip bulunmaktadır. İşletme özelinde ifade edildiğinde bir işletme; sahiplik biçiminden de bağımsız olarak, yönetici ve çalışanlarından ayrı bir kişiliğe sahip bulunmaktadır. Dolayısıyla muhasebe işlemleri sadece bu kişilik adına yürütülebilmektedir.

Süreklilik: Aksi ispatlanmamış veya aşikâr değilse, bir örgütün (işletmenin) ömrünü belirsiz fakat uzun bir süre devam ettireceği varsayımı kabul edilmektedir. İşletmenin tasfiye niyetinin ya da ihtiyacının olmadığı, faaliyetinin uzun bir dönem devam edeceği varsayılmaktadır (Atik Yıldırım, 2011: 44).

Dönemsellik: Muhasebe faaliyetlerinin belirli faaliyet dönemlerine göre denetime tabi tutulmasını ifade etmektedir. Gelir ve giderlerin, mali tablolara uygun bir biçimde yansıdığına ortaya çıkarılabilmesi, bu ilke sayesinde sağlanabilmektedir (Kaval, 2003: 63). İşletmelerin ömrü sürekli olarak kabul edilmektedir. Oysa etkin bir denetim sağlayabilmek için belirli dönemler kapsamında değerlendirmelerde bulunmak gerekmektedir. Özellikle performans değerlendirme ve muhasebe uygulamaları gibi alanlarda işletmenin yaşam sürecinin belirli dönemlere bölünmesi gerekmektedir. Bölünme sayesinde her bir faaliyet dönemi çıktılarının, diğerlerinden bağımsız olarak belirlenmesi mümkün olabilmektedir. Muhasebe açısından dönemsellik ilkesi, içinde bulunulan döneme ilişkin tüm gelir, maliyet, gider ve zararların söz konusu dönemin finansal tablolarında yer alması gerekliliğini ifade etmektedir.

Parayla Ölçülme: Muhasebe işlemleri, ulusal para birimine göre yapılmaktadır. İktisadi işlemler, parayla ifade edilebilmektedir. Muhasebe açısından ortak bir ölçü olarak para birimi kullanılmaktadır (Çömlekçi, 2002: 31).

Maliyet Esaslılık: Edinilen herhangi bir mal veya hizmetin muhasebeleştirilmesi sürecinde söz konusu mal veya hizmetin elde edilme maliyetlerinin esas alınmasını ifade etmektedir.

Verilerin Güvenilirliği (Tarafsızlık ve Belgelendirme): Muhasebe verilerinin güvenilir olması, işletmenin iç kontrolü ile mümkün olabilmektedir. Verilerin güvenilir olması ise objektifliği de kapsamaktadır. İşletmenin, paydaşlarıyla arasındaki işlemlerini doğrulanabilir bel-

gesel kanıtlara dayalı olarak yürütebilmesi bu sayede gerçekleşebilmektedir (Cemalcılar ve Önce, 1999: 58).

Tutarlılık: Benzer durum ve olaylarda benzer muhasebe kurallarının uygulanması olarak tanımlanmaktadır. Benzer durumlarda bir dönemde uygulanan muhasebe kurallarının başka bir dönemde değiştirilmesi, dönemler arası karşılaştırmayı zorlaştırmaktadır.

Tam Açıklama: Muhasebe ile ilgili olarak oluşturulan tablolardaki bilgilerin, bütün hesapları ve işlemleri içerdiğini belirlemeyi öngörmektedir. Örneğin satışlarla ilgili kayıtlarda eksikliklerin bulunması durumunda finansal tabloların gerçeği ifade etmesi mümkün olamamaktadır (Erdoğan, 2005: 62). Muhasebenin kayıt altına alamadığı bilgilerin, finansal tabloları destekleyen ve açıklığa kavuşturacak şekilde ek rapor, dipnot ve izahlarla sunulmasıdır (Erdoğan, 2006: 60).

İhtiyatlılık: İşletme giderlerinin (yükümlülüklerinin), olabilecek en yüksek olanı ile kaydedilmesini, gelirlerin ise en düşük değer ile ele alınmasını sağlayacak muhasebe uygulamalarının yürütülmesiyle ihtiyat sağlanabilmektedir. İhtiyatlılık uygulamaları aracılığıyla yöneticilerin riskli davranışlarına karşı önlem almak amaçlanmaktadır (Çopur Vardar, 2018: 151).

Önemlilik: Her bir hesap kalemi veya mali açıdan anlam ve önem taşıyan hususun görece değeri, önemlilik vurgusunu ön plana çıkarmaktadır. Muhasebe verilerinde yer alan unsurların tek başına ya da diğer kalemlerle bütünleşik etkileri söz konusu olabilmektedir. Bu nedenle de mali tablolarda yer verilen her bir kalem, bu tabloları kullananların karar verme süreçlerine etkide bulunabilmektedir (Kaval, 2003: 78-79).

Özün Önceliği: Muhasebeye konu olan herhangi bir işlemin yasal yönü ile ekonomik özünü arasında farklılık oluştuğunda, yasal yönünden ziyade ekonomik özleri göz önünde tutulmaktadır. Örneğin bazı finansal kiralamalarda kiracı, mülkiyet sahibi olmasa da kiralanmış mülk olarak varlıkları arasında gösterebilmektedir (Cemalcılar ve Önce, 1999: 62).

Gerçeğe Uygunluk: Tekdüzen muhasebe sistemi, gerçeklik ilkesine dayalı olarak yapılandırılmaktadır. Türkiye'de 1992 yılından itibaren yürürlüğe konulmuş olan bu anlayış, gerçeklik ilkesini benimsemesine karşın, günümüz muhasebe uygulamalarındaki bazı sınırlılıklardan dolayı, yeni muhasebe düzenlerinin (TFRS, BOBİ FRS) ortaya çıkması sonrasında daha da belirginlik kazanmıştır. Türkiye'de yürürlükte olan her üç düzende de (Tekdüzen Muhasebe Sistemi, TFRS ve BOBİ FRS) gerçeklik ilkesi benimsenmiştir (Dinç ve Atabay, 2019: 180).

Denetim: Bulguları kullanarak tarafsız bir yargı veya sonuca ulaşmak ve sonuçta, denetim süreçlerinde hesap verme sorumluluğu taşıyan kişi ya da gruplara iletmek için kullanılan sistematik bir süreç olarak ifade edilmektedir (Erdoğan, 2002: 56).

Yetkililik: Sadece yetki tanımlanmış belirli kişilerin ilgili veri, bilgi ve sisteme erişim sağlayabilmesini ifade etmektedir. Yetkililik, yalnızca yetkili kişilerin, ilgili çerçevedeki tanımlanmış hak ve yetkileri kullanabilmesi anlayışını vurgulamaktadır. Yetkiye dayalı hakları etkinlikle gerçekleştirebilmek ise fiziksel ve mantıksal güvenlik prosedürlerinin uygulanmasını gerekli kılmaktadır (Dinç ve Varıcı, 2008: 201).

3. Analiz: Makamat'ın Muhasebe Kavram ve İlkeleri Kapsamında Değerlendirilmesi

Örgütsel bütün, kapsamlı bir çerçeveyi ifade etmektedir. Muhasebe ilkeleri ise örgütsel bağlam içinde kendine yer bulan daha alt bir alanı ifade etmektedir. Mikroanalitik bir çalışma olması bakımından bu makalede de ancak böylesi bir alt çalışma alanına odaklanmak mümkün olabilmektedir. Aşağıdaki aktarım ve açıklamalarda Hariri'nin anlatıları ile bu aktarımların, muhasebe literatüründeki karşılıkları üzerinde durulmaktadır.

Hariri'nin Makamat eserinin yirmi ikinci makamesinde, hayali anlatım karakteri olan Haris ibni Hemmam, Fırat nehri yakınındaki köylerde dolaşırken; fasih (açık ve düzgün) konuşan, Fırat'ın suyundan daha tatlı ahlaka sahip kişilerle karşılaşmaktadır. Bu kişiler, misafir Hemmam'ı kendilerine yakın bir arkadaş ve her hususta sırdaş kabul etmektedirler. Bir gün bu kişiler, köylerin mahsullerini tespit etmek için çağrılmaktadırlar ve vazifeye gitmek için

bindikleri gemiye yol arkadaşı olarak Hemmam'ı da almaktadırlar (Hariri, 2012: 136). Yolculuk sürecinde, gemidekiler arasında tartışılan temel husus şu şekilde ifade edilmektedir:

Nihayet söz, kalem sahipleri ile hesap memurlarının hayattaki değerlerine, hangi kısmın daha önemli olduğuna gelmişti. Öteden biri; “Nesir üstatları dedi, kalem sahiplerinin en şereflieleridir.” Başka biri, hesap memurlarının daha üstün olduklarını ileri sürdü. Derken iddialar aldı yürüdü, iş kavgaya döküldü. Artık kimin ne dediği hangi vadede dolaştığı anlaşılmas bir hâle gelmişti (Hariri, 2012: 137).

Gemidekilerin görmezlikten geldikleri, eski kıyafetli ihtiyar (Urfa Suruçlu anlatım kahramanı Ebu Zeyd), bu hâli görünce söze girerek şunları söylemektedir:

Mesleklerin en şerefliisi yazmak sanatı olduğu gibi, faydalısı da muhasipliktir. Edebiyat kalemi ara bulur, muhasebe kalemi ise dağınıklıkları toplar. Belig eserler, okumak için yazılır, hesap düsturları ise unutulur, mahvolur gider (Hariri, 2012: 137).

Yukarıdaki anlatımlarıyla söze başlayan Ebu Zeyd karakteri, sözlerinden de anlaşılacağı üzere, metaforik bir anlatım tarzını benimsemektedir. Bu tavır ise Hariri'nin eserinin genelinde gözlemlenen bir nitelik olarak dikkat çekmektedir. Anlatı unsurlarında metafor kullanımının gerekçesini, üçüncü yüzyıl düşünürü Plotinos (2021: 56) şu sözlerle ifade etmektedir: “Meramımızı ancak örneklerle netleştirebiliriz.” Meslekler arasında doğal olarak ortaya çıkmakta olan farklılıklar, yukarıdaki anlatımda edebiyat alanındaki yazma eylemi ile muhasebe alanındaki yazma eylemi arasındaki karşıtlıklar üzerinden açıklanmaya (Plotinos'un deyimiyile netleştirilmeye) çalışılmaktadır. Edebi eser yazmanın şerefi, muhasebenin ise yararçı yönleri ön plana çıkarılmakta, edebiyatın arabulucu, muhasebenin ise karmaşık veri yığınlarını anlamlı bir biçime getirme yönleri vurgulanmaktadır. Söz konusu yönler, muhasebenin denetim işleyişine olan katkılarını vurgulamaktadır.

İslam düşüncesindeki temel mesele “özgürlük” üzerine kurulu bulunmaktadır. Çünkü İslam düşüncesindeki bütün konular, külli ile cüzi irade arasındaki ilişkiye gelip dayanmaktadır. Dindeki, hukuktaki, felsefedeki, doktrinler bu metafizik sorunla ilgili olarak ortaya çıkmakta ve onun yorumlanmasından doğmaktadır. Mezhep ve mesleklerin çoğu, bu konuya verilen yanıtta başka bir şeyi ifade etmemektedir (Kaynardağ, 2020: 12). Edebiyat ile muhasebe arasındaki farkları kendi özgün yorumuyla ortaya koyan Hariri, hem İslam hukuku hem de İslam felsefesi açısından edebiyat ve muhasebe disiplinlerinde belirginlik göstererek, küllü-cüzi irade alanlarının farklılaşmasından kaynaklanan zıtlıkları vurgulamaktadır.

Söylemlerini sürdüren Ebu Zeyd, nesir üstatlarının; doğru bilici, sırların en güvenilir hıfzedicisi, padişah iradesinin tercümanı, müjdeleyici, korkutucu, ara bulucu, devlet adamlarını elde edebilen, asileri yola getiren, halk arasında mevki sahibi olmak gibi niteliklerini öne çıkardığı görece uzun anlatılara yer vermekte, iki ayrı paragraf teşkil eden övgü dolu 10 adet edebi tümceye yer vermektedir (Hariri, 2012: 137). Bu söylemlerinden sonra Ebu Zeyd, etrafındakilerin gözlerine bakıp, bazılarını sevindirip bazılarını kızdırdığını anlayınca sözlerine şu şekilde devam etmektedir:

- Yalnız şu var ki dedi, hesap ilmi hakikat üzerine kurulmuştur, yazı sanatı ise his ve hayal üzerine...

Muhasibin kalemi yanılmaz, kâtibin kalemi ise bazen isabet eder bazen etmez. Gelir ve giderin kaydını tutmakla yazı işlerine bakmak arasında ölçsüz ve şüpheli götürmez bir fark vardır. Hesap defterlerine bakanlar rahattırlar; keselerini doldururlar. Yazı ile meşgul olanlar ise hem yorgun düşerler hem de zaruretten kurtulamazlar (Hariri, 2012: 138).

Yukarıdaki aktarımda dile getirilen hususlar, muhasebe kavram ve ilkelerinden birçoğunu ilgilendiriyor olmakla birlikte, başlıca vurgu olarak hakikate/gerçekliğe uygunluk vurgusu öne çıkmaktadır.

Sonra muhasipler, malları koruyan, ganimetleri üzerine alan, delil ve senetleri nakleden insanlardır, itimat olunur kâtiplerdir. Onlar insaf sahibi, başkalarını düşünün kişilerdir (Hariri, 2012: 138).

Onlar ihtilaf zamanında, sözleriyle kanaat veren şahitlerdir. Onlardan malların tahsilinde bulunan ise o, padişahın elidir, divanı döndüren biricik adamdır. İşleri teraziye o vurur, valileri o murakabe eder. Gerek sükûn gerek kargaşalık zamanında kendisine başvuru insan odur. Geliri gideri o idare eder, fayda ve zararlar o alakadardır, vermek, vermemek salahiyeti onun elindedir (Hariri, 2012: 138).

Hariri'den yapılan ve yukarıda sıralanan iki paragraftaki alıntılar, muhasebe ilkelerinden ağırlıklı olarak yetkililik (authorization) anlayışına işaret etmektedir. Bu ifadelerde, muhasebecilerin aynı zamanda denetim mekanizmasına katkıda bulunma açısından yerine getirdikleri güvence verme ve danışmanlık işlevine gönderme yapılmaktadır. Bu ifadeleri ayrıca muhasebenin sosyal sorumluluk ilkesiyle de ilişkilendirmek mümkün görünmektedir. Kurumsal yönetim ilkelerinden olan şeffaflık ve hesap vermenin de hayata geçirilmesinde muhasebecilerin günümüzde üstlendiği roller, Hariri'nin anlatıları ile belirgin bir anlayış birliği taşımaktadır.

Eğer muhasiplerin kalemi olmasaydı, mallar perişan olur, haksızlıklar gözden kaçır, kıyamete kalırdı, böyle olunca da işlerin düzeni bozulur, mazlumların haklarına bakılmaz olurdu, adalet zincire çekilir zulüm kılıcı kınından sıyrılırdı. Bununla beraber kâtip kalemi bir hâlden bir hâle dönücü, muhasibinki ise tedbirle hareket edicidir. Muhasip hesapla iş görür, kâtip ise bukalemun gibi renkten renge girer. Fakat makamlarında yükselirken, her ikisinin de kalplerinde bir mesuliyet ve bir azil korkusu vardır, mevkilerden atılınca, derecelerden düşürülünceye kadar bu böyle devam eder (Hariri, 2012: 138).

25 Yukarıdaki ifadelerinde Hariri, muhasiplerin kalemi (çabası/emeği) sayesinde, paylaşım ekonomisine konu olan mal ve hizmetlerde değer kayıplarının ve hak sahibi taraflar arasındaki hukuksuzlukların önüne geçildiği vurgulanmaktadır (muhasebe açısından paylaşım ekonomisi için bkz. Yüksel, 2019). "Kendini koruyamayanları hukuk korur" temel ilkesi gereğince, muhasipler, Hariri'nin vurguladığı mazlumların haklarının korunması, işlerin (dünyevi işlerin) düzeninin bozulmaması, bu sayede de hakların elde edilmesinin kıyamete kalmaması bakımından önemli roller üstlenmektedir. Ülkü (2015: 192), muhasebenin varoluşsal dayanağını, adaleti tesis etmek ve mülkiyetin adaletle paylaşımına aracılık etmekte olduğunu belirtmekte ve Hariri'nin yukarıdaki anlatımlarını yinelemektedir. Ayrıca muhasebe işlemlerinde tedbirli davranma, hata ya da hileleri engelleme (Unutkan, 1995; Açık, 2006) ve meslekte yükselme/terfi (Yardımcıoğlu, 2007; Çarıkçı, 2017) gibi hususlar, güncel literatürde de Hariri'nin görüşlerini olumlayan bir çerçevede ele alınmaktadır. "...kâtip kalemi bir hâlden bir hâle dönücü, muhasibinki ise tedbirle hareket edicidir" sözleri ise doğrudan doğruya "ihtiyatlılık" kavramını ifade etmektedir.

Fakat her iki kısım memur da görmek hususunda halka zahmet ve güçlük gösterirler, meğer ki kendilerine bol ihsan yahut rüşvet verilsin. Yalnız iman edip işlerini iyi yapanlar bunlardan müstesna. Böyleleriyse aralarında pek azdır (Hariri, 2012: 138).

Hariri'den yapılan yukarıdaki alıntının ilk cümlesi, çağdaş literatürde de sıklıkla ele alınan (Yardımcıoğlu ve diğ. 2014; Doğan ve Nazlı, 2015; Karahan ve Çolak, 2019) hususlar olan muhasiplerin, çevresel paydaşlar olan halk kesimlerine karşı takındıkları olumsuz tavırlar ve bu alanda karşılaşılabilen rüşvet ya da benzer türden yolsuzluklara değinmektedir. 1990'ların sonu 2000'lerin başında yaşanan ve küresel çapta olumsuz etikler oluşturan finansal skandallar yaşanmıştır. Örneğin Enron şirketinin sağlıklı görüntüsünün büyük bir muhasebe yolsuzluğundan kaynaklandığı ortaya çıkmıştır. Yapılan yolsuzluklar, borçların sahte ortaklar yaratılarak gizlenmesi şeklinde gerçekleştirilmiştir (Nelson, 2018: 114). Hari-

ri'nin ifadeleri, söz konusu skandallara yönelik kehanete varan bir uzak öngörü olarak dikkat çekmektedir.

Yukarıdaki alıntının son iki cümlesinde Hariri, Kur'an-ı Kerim'e gönderme yapmaktadır. Zira Sad Suresi yirmi dördüncü ayetinde (38/24) mealen şöyle buyrulmaktadır: "Şu kadar ki, iman edip salih amel işlemiş olsunlar; böyle olanlar azdır." Ayet, ortaklarına (paydaşlarına) haksızlık yapanları betimlemektedir. Hariri, bu anlatımında muhasebe alanında karşılaşılmakta olan olumsuzluklara değinmekte, bu olumsuzlukları giderebilecek çözüm anlayışı olarak ise İslami referansları işaret etmektedir.

Genel olarak bakıldığında Hariri'nin 50 adet makamesinin her biri farklı bir memlekette geçmekte ve makamelerin başlığı, bu memleketlerin adıyla ifade edilmektedir. Fırat nehri yakınındaki köylerde geçtiği için yirmi ikinci makame, "Fıratıyye" başlığını taşımaktadır. Hariri, ele aldığı konuları okuyucuya ilgi çekici biçimde aktarabilmek için, Hemmam anlatım karakteri ve Ebu Zeyd edebiyat üstadı aracılığıyla, farklı memleketlerdeki insanların genel karakterleriyle de uyumlu hikâyeler (makameler) şeklindeki bir edebi anlatım tarzını benimsemiştir. Hariri, her bir makamesini, ibret verici belirli temalar ekseninde kaleme almıştır. Hariri'nin bu çalışmada incelemeye konu edilen yirmi ikinci makamesi, özü itibarıyla, insanlara karşı ön yargılı olmamak, dış görünüşleri olan kılık kıyafetlerine göre değerlendirmemek gerektiği konusu etrafında şekillenmektedir (insanlara ilişkin olmamakla birlikte benzer bir söylem muhasebenin "tarafsızlık" anlayışına da uygun düşmektedir). Hariri'nin yirmi ikinci makamesindeki muhasiplere ilişkin görüşleri, yukarıdaki en son alıntı ile sonlanmaktadır. Yirmi ikinci makamenin bundan sonraki anlatımları, muhasebe dışı konu olan (ve bu makamenin ahlaki vurgusunu teşkil eden), kişilerin dış görünüşleriyle yargılanmaması gerektiği hususuna yönelmektedir.

Bu makalede, genel itibarıyla Hariri'nin Makamat adlı eserinin yirmi ikinci makamesinde ele alınan ve muhasebe ilkeleri alanına giren konulara odaklanılmıştır. Bu nedenle ve yazım hacmi sınırlılıkları nedeniyle diğer makamelere konu edilen anlatımlara bu çalışmada yer verilmemiştir. Zira yirmi ikinci makamenin dışındaki 49 adet makamenin birçoğunda, doğrudan ya da dolaylı biçimlerde muhasebe ilkelerine ilişkin görüşlere yer verilmektedir. Örneğin Hariri, (2012: 119) on sekizinci makamesinde, Arap atasözleri (darbimesel) arasında yer alan "cam darbimeseli" üzerinde durmaktadır. Bu anlatımında Hariri, içindekileri dışarıya göstermesi yönüyle "cam" nesnesinin olumsuz niteliklerine dikkat çekmektedir. Özellikle iş yaşamındaki meslek sırrı ya da işle/örgüt ile ilgili mahrem konuların dışarıya açık edilmemesi gerektiğini açıklamakta, mahremiyeti bulunan örgütsel meselelerde "cam" gibi olunmaması gerektiğini ifade etmektedir. Nitekim "tam açıklama" kavramında üçüncü kişilerin ihtiyaç duyabileceği tüm bilgilerin bütün açıklığıyla ortaya konulması gerektiği fakat bunun işletmeye ait ticari sırların açıklanmasını kapsamadığı özellikle vurgulanmaktadır. Dolayısıyla, yirmi ikinci makamenin dışındaki diğer anlatımların muhasebe ya da diğer bilim dalları aracılığıyla açıklanması, başka odak ve kapsamdaki bilimsel çalışmaları gerekli kılmaktadır.

Sonuç

Bu makalede, anlatı unsurlarının üstlenebilecekleri roller açıklanarak tartışılmıştır. Bir anlatı türü olarak edebiyat eserleri, edebi nitelikli içeriklerinin yanı sıra, farklı bilim alanlarına da veri sağlayabilmektedir. Bütün edebi eserler, kendine özgü bir bilgi, kavrama ve anlam bütünlüğüne sahip bulunmakta ve kaleme alındığı döneme ilişkin taşıyıcı bir role sahip bulunmaktadır. Yeterince dikkate alındıklarında edebi eserler, "örgüt" olarak ifade edilen oluşumun anlaşılmasına da katkı sağlayabilecek içerikler ortaya koymaktadır. Birden fazla kişinin bir araya gelerek, belirli bir amaç doğrultusunda iş yapmalarıyla ortaya çıkan örgüt, başlıca iki unsurdan oluşmaktadır. Söz konusu unsurlardan birincisi; bina, arazi, makine, teçhizat, hasılat, gelir, kâr gibi maddileştirilebilen (muhasebeleştirilebilen) bileşenleri ifade etmektedir. İkincisi ise çalışma etiği, kurumsal bağlılık, kültür gibi maddileştirilemeyen (muhasebeleştirilemeyen) bileşenleri ifade etmektedir.

Örgütler (özellikle de işletmeler), çevreleriyle kapsamlı bir etkileşim içinde bulunmaktadır. Günümüzün örgüt teorileri ya da işletmecilik anlayışı dayanak alındığı takdirde müşteri, tedarikçi, rakip, vizyon, misyon ve örgütsel değerler gibi analiz birimleriyle çerçevelenmiş bir literatür ile karşılaşmaktadır. Örgüt teorisi ve işletmecilik alanları, kendi kuramsal yapısını oluşturma ve onu muhafaza etme refleksiyle hareket ettiği için kendi kendini sınırlayan ve edebiyat gibi alanlara görece kapalı bir çevrim oluşturmaktadır. Bu durum ise muhasebe uygulamalarına yön gösteren muhasebe ilkelerini, yukarıda ifade edilen sınırlar içinde ele almanın tek başına yeterli olmayacağı çıkarsamasında bulunabilmeyi mümkün kılmaktadır. Bu çıkarsamadan hareket edildiğinde ise edebi içerikli anlatı unsurları aracılığıyla, "muhasebe ilkeleri" konusuna tarihsel bir derinlik kazandırmayı mümkün kılmaktadır. Zira bu makalede ele alınan edebi metin olan Makamat, tarihsel açıdan İtalyan Lucco Pacioli'den yaklaşım iki asır kadar önce kaleme alınmıştır.

Muhasebe ilkeleri, örgütsel işlev ve işleyişe katkı sağlayan niteliklere sahip bulunmaktadır. Bu nedenle de özellikle işletmelerde, muhasebe ilkelerine müracaat edilmektedir. Bu makalede, muhasebe ilkelerine ilişkin felsefi ve tarihsel bir arka plan oluşturabilme çabası yürütülürken sosyoloji, edebiyat ve dilbilim alanlarında sıklıkla başvurulan "yapılanmacı teori"den yararlanılmaya çalışılmıştır. Makalenin varsayım ve önermesinden yola çıkılarak oluşturulan araştırma sorularına verilen yanıtlar ise aşağıdaki gibi sıralanmıştır.

Araştırma Sorusu 1: Birincil kaynak eserlerde yer verilen anlatılar ile günümüz örgütsel gerçeklikleri uyumlu bir görünüm ortaya koymakta mıdır?

Düşünür ve yazarlar, kaleme aldıkları eserleriyle gerçeklik arasındaki etkileşimi, anlatı unsurları aracılığıyla ve kendi özgünlüğü içinde gözler önüne sermek istemektedirler. Anlatı unsurları aracılığıyla inşa edilen (örneğin edebi eserler özelinde, daha da özele inilerek Hariri'nin makameleri özelinde yapılandırılan) dilin, örgütsel işlevleri açıklayıcı bir rolü bulunmaktadır. Söz konusu türden açıklayıcı mekanizmalar; ilgili alanda yürütülen bilimsel çalışmanın analiz düzeyine uygun düşen örgütsel, sektörel ya da bölgesel/ulusal nitelikteki kuramsal ve yaşamsal anlatımlar eksenindeki kurgulamaları da beraberinde getirmektedir. Oysa böylesi kurgular, zihin tarafından muhayyile olarak tasarlandıkları için, insani kapasitenin kısıtlı olanakları ile yetinmeyi gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla düşünür ve yazarların örgütsel uygulamaları açıklamada hem zihinsel hem de söylemden/anlatıdan kaynaklanan sınırlılıkları nedeniyle, örgütsel faaliyetleri bütünüyle ortaya koyabilecek düzeydeki bir kapsama erişebilmeleri olanak dışı görünmektedir. Fakat örgütlerin bütünsel bir biçimde açıklanabilmesinin zor olması, alt örgütsel işlevlerin de açıklanamaz olduğuna dönük mutlak bir koşul ortaya koymamaktadır. Tam aksine, bu makaledekine benzer türden aktarım, anlatım ve değerlendirmeler, örgütsel işlevleri açıklama bakımından anlamlı katkılar sunabilmektedir.

Araştırma Sorusu 2: Düşünürlerin birincil kaynak eserlerinde başvurdukları anlatı biçimleri, çağdaş muhasebecilik ilkelerine ilişkin gerçekliklere ışık tutabilir mi?

İkinci dönem Wittgenstein (2017) yaklaşımı bağlamında ele alındığında bu araştırma sorusunun cevabı basitçe ve apriori olarak "evet" şeklinde verilebilmektedir. Oysa bu makalede, yapısalcılık gibi tek yanlı bir yaklaşım öne çıkarılarak değerlendirmelerde bulunulmamıştır. Zira "değerlendirme" söz konusu olduğunda, kaçınılmaz bir biçimde yorumun ağır bastığı hermenötik anlatım devreye girmektedir. Öte yandan, Hariri'nin Makamat'ındaki birçok anlatım, öylesine kesinliğe yakın hususlar içermektedir ki, adeta koşulsuz kabul edilebilecek yönleri de bünyesinde barındırmaktadır. Hariri'nin ele aldığı diğer pek çok konu, tartışma götürür gibi görünse de özellikle muhasebe ilkelerine ilişkin anlatımları, çağlar öncesinden günümüze yansıyan şaşmaz gerçeklikler olarak görünmektedir. Özellikle tutarlılık, tam açıklık, ihtiyatlılık, önemlilik ve gerçeğe uygunluk başta olmak üzere günümüzde üzerinde hassasiyetle durulan bütün muhasebe ilkelerine ışık tutan bir metin olarak Makamat özel bir değer taşımaktadır.

Gerçeklik ile yazınsal anlatı arasındaki ilişki, yazılı eserlerden örgütlere yönelmiş tek taraflı bir mekanizma olarak işlememektedir. Örgütler de çevresel unsurlara karşı çeşitli dil-

sel/söylemsel anlatılara başvurmak suretiyle (doğru ya da yönlendirilmiş/maniple), belirli görüşleri açık bir biçimde beyan edebilmektedirler (Habermas, 2001: 42). Dolayısıyla, fail-yapı ayrımında aktör rolü üstlenen örgütler, içinde buldukları gerçeklikleri dış âlem girdileri olan çevresel koşullar doğrultusunda ve kendi ihtiyaçları bağlamındaki bir görünümde “çerçeveleyerek” sunabilmektedirler. Yapı-fail ayrımı, Fay (2005: 305) tarafından “tehlikeli ikicilikler” (düalite) olarak ifade edilmesine karşın bu durum, sosyal bilim felsefesinde ege-men bir düşünme biçimi olarak belirginlik kazanmaktadır. Söz konusu düalist tuzak göz önünde bulundurulurken bu makalede yapı ya da aktöre dayalı yaklaşımdan birinin tercih edilmesinden kaçınılmıştır. Dil, metin ya da sanat eseri gibi unsurlar söz konusu olduğunda doğal bir biçimde yapısalcı ya da hermenötik yaklaşımlardan biri kaçınılmaz bir biçimde gündeme gelmektedir. Bu makalede Hariri'nin makameleri incelemeye konu edildiği için edebi metinlerdeki deseni/örüntüyü ortaya çıkarmayı amaçlayan yapısalcı anlayış ya da aktörün/failin niyetini (ya da imalarını) anlamlandırmayı amaçlayan yaklaşımlardan biri benimsenmek durumunda kalınmaktadır. Bu makalede, söz konusu ikili yol ayrımında orta bir yol tutma biçimi olan yapılanmacı (Bkz. Giddens, 1984; Giddens ve Sutton, 2020) anlayış benimsenmiştir. Bu makaleye benzer türden çalışmalarda, yapısalcı anlayışa dayanılması durumunda, yorum ve anlam arayışına gidilen her bir hususta edebi ve estetik alanlarda dile getirilen yorumlamaya dönük unsurların göz ardı edildiği eleştirisi gündeme gelebilmektedir. Bütün bu görüşler bir yana; Belsey (2013: 37), Sladek (2020: 22-23) ve Yücel (2020: 125-128) gibi yazarlar, yapısalcı yaklaşımları, Almond (2019) gibi yazarlar ise yoruma dayalı yaklaşımları, yöntemsel katkı sağlayan bir anlayış olarak değerlendirmektedirler.

Anlatı unsurları, anlam ve yorum arasında ilişki kurabilmeye olanak tanımaktadır. İslamiyet'in gelişme kaydettiği dönemlerde ve Arapça konuşulan bir coğrafyada kaleme alınmış olan Makamat'ta, kendine özgü kültürel unsurlar ortaya konulmakta ve kelimelerden müteşekkil dil aracılığıyla da yaşamsal (dolayısıyla örgütsel) konulara ilişkin bilişsel göndermelerde bulunmaktadır. Eserde ortaya konulan söz konusu bilişsel göndermeler ise çoğunlukla olumlu nitelikler taşımaktadır. Anlatı metinlerine dayalı çözümleme çabalarında, aşırı yorumlara gidilerek anlam dönüşümüne uğratılmadığı, değişik yönlerde çekilebilecek anlamlar inşa edilmeye çalışılmadığı sürece, yalnızca muhasebecilik ilkelerine ilişkin değil, diğer birçok örgütsel işleyişe ilişkin gerçekliğin de anlamlı bir biçimde açıklanabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma Sorusu 3: Felsefi/edebi eksenli anlayış, muhasebe bilim alanındaki teorik yaklaşımlarla örtüşür mü?

Fisher'e (1998: 15) göre, benimsenmeye değer her türlü kavram ya da yaklaşımın birçok farklı yüzü bulunmaktadır. Gerçekten de ciddiye alındıklarında böylesi yaklaşımlar, örgütsel alanda birçok şey anlatmaktadır. Muhasebecilik faaliyetlerini çözümlemeye anlamlı katkı sağlayabilecek her türlü (tarihsel metinler, kayıt ve arşiv dokümanları, edebi eserler) yazılı kaynak, örgütsel gerçeklik açısından kavrayıcı ve kuşatıcı işlevler üstlenerek hem örgütün içini, hem de çevresel unsurlardan örgüte yansıyan unsurları (muhasebecilik normları ve mesleki değerleri gibi) açıklayıcı nitelikler ortaya koymaktadır.

“Söz ola kese savaşı söz ola kestire başı” diyen Yunus Emre, dilsel anlatının, açıklayıcılığın da ötesinde, inşa edici niteliğini vurgulamaktadır. Öte yandan, dile dayalı anlatıların oluşum koşullarını ortaya koyan unsurlar ise aktör dışı bir dizi faktöre bağlılık göstermektedir. Dolayısıyla, yapı unsuru olan dilsel anlatının açıklayıcı yönünü de, o dilin ortaya çıkmasını sağlayan aktörün belirleyici rolünü de teslim etmek gerekmektedir. Sonuç olarak, dil gibi sistemlerin, yaşamsal pratikleri biçimlendirdiği hususunu vurgulayan görüş de aktör unsurunu önceleyen görüş de kendi bakış açıları çerçevesinde muteber yönlerde sahip bulunmaktadır. Makalede, anlatı unsurları ve örgütsel işlevler kavramları, muhasebecilik alanı ile bağdaştırılacak biçimde ele alındığı için, bu çerçevede yapılan bütün aktarım, açıklama ve yorumların, muhasebe biliminin teorik dayanaklarıyla uyum içinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Özellikle muhasebe alanındaki doğruluk/tamlık ve kesinlik gibi ilkelerin karşılıklarının, sayısal/nümerik değerlerle de ortaya konulabiliyor olması ise bu alanda kaleme alınacak olan (ve gerçekliğe dayandığı iddiası taşıyan) bütün anlatı unsurları açısından bağlayıcı bir nitelik taşımaktadır. Nitekim Hariri (2012: 137-138) de bu konuya değinmeden geçememiş ve bu temel ilkeleri defaten vurgulamıştır. Bu makale kapsamında yürütülen bütün incelemelerin sonucunda, muhasebecilik ilkelerinin düşünsel dayanakları ile teori ve uygulama alanlarındaki oluşmuş bulunan genel istikamet/çizgi korunmuş, yalnızca teorik kapsamın genişletilmesine çalışılarak mercek altına alınan odak noktası farklı alanlara (edebî anlatılara) yöneltilmiştir. Böylelikle, makalede analiz edilen anlatı unsurlarının açıklayıcılığının arttırıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynakça

- Açık, S. (2006), "Enflasyonun Finansal Tablolar Üzerindeki Etkilerini Giderici Bir Tedbir Olarak Enflasyon Muhasebesi ve Türkiye'deki Yasal Düzenlemeler", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8 (2), s. 345-360.
- Almond, I. (2019), İbni Arabi, Derrida, Tasavvuf ve Yapısöküm, Filiz, K. (Çev.), İstanbul: Ayrintı Yayınları.
- Atik Yıldırım, A. (2011), Uluslararası Çeşitlendirme ve Firma Performansı, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Aydın Kurt, S. (2020), "On Dokuzuncu Yüzyılda Kaleme Alınan İki Makâmât-ı Harîri Tercümesi: Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi ve Ahmed Hamdi Şîrvânî'nin Makâme-i Şîrâziyye'yi Tercümelerinin Mukayesesi", İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 60(1), s. 57-70.
- Aytaç, B. (1991), "Abbasi Devrinde Nesir ve el-Harîrî", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi.
- Baransel, A. (1993), Çağdaş Yönetim Düşüncesinin Evrimi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları.
- Belsey, C. (2013), Postyapısalcılık, Örgü, N. (Çev.), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Berger, P.L. ve T.Luckmann (1967), The Social Construction of Reality, New York: Doubleday.
- Cemalcılar, Ö. ve Önce, S. (1999), Muhasebenin Kuramsal Yapısı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi.
- Çarıkçı, O. (2017), "Muhasebe Eğitimi Almakta Olan Öğrencilerin Muhasebe Mesleğine Yönelik Tutumlarının Sektörde Çalışma Niyetine Etkisi", Muhasebe ve Finansman Dergisi, 76, s. 221-238.
- Çopur Vardar, G. (2018), "Uluslararası Muhasebe/Finansal Raporlama Standartlarının Koşullu ve Koşulsuz İhtiyatlılık Uygulamaları Açısından Değerlendirilmesi: Finansal Tabloların İhtiyatlılığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Bir Literatür Araştırması", Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, Special Issue of MODAV 15. International Conference on Accounting, 150-172.
- Çömlekçi, F. (2002), Tekdüzen Genel Muhasebe ve Temel Mali Tablolar, Eskişehir: Birlik Ofset Yayıncılık.
- Dekens, O. (2017), Yapısalcılık, Altınörs, A. (Çev.), İstanbul: Bilge Yayıncılık.
- Dinç, E. ve Atabay, E. (2019), "Tekdüzen Muhasebe Sisteminde Gerçekliği Bozan Hükümler ve Güncelleme İhtiyacı", Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, 22, s. 179-192.
- Dinç, E. ve Atasel, O.Y. (2016), "Türkiye'deki Muhasebe Anlayışının Gelişim Süreci ve Mevcut Durumun İncelenmesi", KTÜ-SBE-Sosyal Bilimler Dergisi, 6(12), s. 267- 283.
- Dinç, E. ve Varıcı, İ. (2008), "E- İşletme Olgusunun Muhasebe İlke ve Uygulamaları Üzerine Etkisi", Sosyal Bilimler Dergisi, 10(1), s. 191- 211.
- Doğan, Ö. (2006), Kavram ve Düşünce Tarihi Çalışmaları, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Doğan, Z. ve Nazlı, E. (2015), "Muhasebede Hata ve Hilelerin Önlenmesinde İşletme Yöneticilerinin Sorumluluğunun Tespitine Yönelik Bir Araştırma", Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, 8(4), s. 195-212.
- Erdoğan, M. (2002), "Muhasebe, Denetim ve Bağımsız Denetimin Gerekliliği", Doğuş Üniversitesi Dergisi, 5, s. 51-63.

- Erdoğan, M. (2005), Denetim, Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları.
- Erdoğan, M. (2006), Denetim Kavramsal ve Teknolojik Yapı, Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları.
- Fay, B. (2005), Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi, Türkmen, İ. (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fisher, J. G. (1998), Kıyaslama (Benchmarking) Yoluyla Performans Nasıl Artırılır?. Ünver, A. (Çev.), İstanbul: Rota Yayınları.
- Foucault, M. (2019), Bu Bir Pipo Değildir, Çev. Selahattin Hilav, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Fulford, R. (2019), Anlatının Gücü Kitle Kültürü Çağında Hikâyecilik. Kardelen, E. (Çev.), İstanbul: Kolektif Kitap.
- Giddens, A. (1984), The Constitution of Society, Berkeley: University of California Press.
- Giddens, A. ve Sutton P.W. (2020), Sosyolojide Temel Kavramlar. Esgin, A. (Çev.), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Habermas, J. (2001), İletişimsel Eylem Kuramı, Tüzel, M. (Çev.), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Hariri, (2012), Makamat, Sevsevil, S. (Çev.), İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Hegel, G.W.F. (2011), Tarih felsefesi-4 Germantik Dünya, Yardımlı, A. (Çev.), İstanbul: İdea Yayınevi.
- Hirsch, P.M. ve M.Lounsbury (1997), "Ending the Family Quarrel: Toward a Reconciliation of Old and New Institutionalisms", American Behavioral Scientist, 40(4), s. 406-418.
- Kara, Ö. (2014), "Makamat Türünün Kökeni", Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1(1), s. 211-223.
- Karaca, A. C. (2005), Arap Edebiyatında Makâme ve Bazı Makâmât Örnekleri, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Karahan, M. ve Çolak, M. (2019), "Hile Önleyici Olarak Sürekli Denetim Verimliliği", Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21(2), s. 561- 572.
- Kaplan, O. (2015), "Roma Sefâreti İmamı Hâşim Velî'nin Makâmât-I Harîri Tercümesi", TÜRKÜL Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, 3(6), s. 211-235.
- Kaval, H. (2003), Muhasebe Denetimi, Ankara: Akademik Denetim Danışmanlık Yeminli Mali Müşavirlik A.Ş.
- Kaynardağ, A. (2020), "İslam Düşünce Tarihi ve Hilmi Ziya Ülken", Ülken, Hilmi Ziya, (2020). Eski Yunan'dan Çağdaş Düşünceye Doğru İslam Felsefesi içinde ss. 9-15, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Kızıl, C. ve Kocur, D. K. (2017), "Antik Çağlarda Muhasebe ve Dinlerin Muhasebeye Bakış Açısı", Kesit Akademi Dergisi, 3(10), s. 327-339.
- Nelson, A. J. (2018), Hayatımızdaki Ekonomi, Kizen, D. (Çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Plotinos, (2021), Plotinos'un Eksiksiz Külliyyatı, Ceylan, A. (Çev.), Ankara: Gece Kitaplığı.
- Preston, T. (1850) Makamat, Or, Rhetorical Anecdotes of Al Hariri of Basra, London: Oxford University Press.
- Sladek, O. (2020), Teoriden Teoriye Prag Ekolü'nün Yapısalcı Poetikası ve Dönüşümü. Derişcemaloğlu, B. (Çev.), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tatar, B (2014), Din, İlim ve Sanatta Hermenötik, Ankara: İSAM Yayıncılık.

- Unutkan, Ö. (1995), “Muhasebe Kayıt Düzeninde Hata ve Hilelerin Nedenleri”, Öneri Dergisi, 1(2), s. 65-67.
- Ülken, H. Z. (2020), Eski Yunan’dan Çağdaş Düşünceye Doğru İslam Felsefesi, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Ülkü, S. (2015), “Üç Semavi Dine Ait Prensiplerin Muhasebe Biliminin Oluşumu Üzerindeki Muhtemel Etkileri”, Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi, 1(1), s.171-197.
- Wittgenstein, L. (2016), Tractatus Logico-Philosophicus, Aruoba, O. (Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Wittgenstein, L. (2017), Felsefi Soruşturmalar, Barışcan, H. (Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Yardımcıoğlu, M. (2007), “Muhasebe Mesleğinde Bayanların Durumu: ABD ve Türkiye Karşılaştırması”, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13, s. 265-274.
- Yardımcıoğlu, M, Koca, N., Günay, Y. ve Kocaman, H. (2014), “Yolsuzluk, Muhasebe Hileleri ve Örnekleri”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İİBF Dergisi, 4(2), s. 171-188.
- Yaz, D.A. (2021), Düşünce Tarihi Işığında Muhasebe Felsefesi, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016), Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yıldız, G. (2010), “Muhasebe Mesleğinde Meslek Etiği ve Kayseri İl Merkezinde Bir Uygulama”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 36, s. 155-178.
- Yücel, T. (2020), Yapısalcılık, İstanbul: Can Yayınları.
- Yüksel, F. (2019), “Vergi ve Muhasebe Açısından Paylaşım Ekonomisi”, Mali Çözüm Dergisi, 29(155), s. 105-120.

KIRSAL KALKINMADA TARIMSAL KOOPERATİFÇİLİĞİN ROLÜ ÜZERİNE BİR İNCELEME¹

Zeynep KÖSE

Dr. Öğr. Üyesi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi

zeynep.kose@hku.edu.tr

orcid: 0000-0002-9494-3098

Özet

Sürdürülebilir ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması için ülkedeki mevcut sektörlerin tümünün gelişmesi gerekmektedir. Sanayi devrimi ile birlikte ülkeler yoğun olarak sanayi sektörüne yatırım yapmıştır. Özellikle tarım sektörü bu dönemde ihmal edilmiştir. Son yıllarda nüfusun hızla artması, bireylerin talebinin çeşitlenmesi gibi nedenler ile tarım sektörü daha fazla önem arz etmeye başlamıştır. Tarım sektörüne yapılan yatırımlar kırsal kalkınma kavramını ön plana çıkarmıştır. Kırsal kalkınma, kırsalda yaşayan toplulukların ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan kalkınmasını sağlama sürecidir. Kırsal kalkınmanın temelinde kır-kent arasındaki dengesizliğin ortadan kaldırılması, göç ve istihdam sorunlarının çözümü yatmaktadır. Kooperatiflerin bölgede istihdam ve üretimi artırması, yeni iş olanaklarını ortaya çıkarması, bireylerin özellikle de kadınların ve çiftçilerin ekonomiye katılmasına olanak sağlaması gibi görevler üstlenmesi nedeni ile kırsal kalkınmanın sağlanmasında rol oynamaktadır.

Bu çalışmada tarımsal kooperatiflerin kırsal kalkınma üzerindeki etkisi teorik olarak incelenmiştir. Önceki çalışmalar ve raporların derlendiği çalışmada tarımsal kooperatiflerin kırsal kalkınmayı olumlu yönde etkilediği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kooperatifçilik, sürdürülebilir kalkınma, kırsal kalkınma, tarım.

¹ Bu çalışma 10-11 Aralık 2021 tarihinde düzenlenen International Sustainable Business and Economic Strategies Congress'de Kırsal Kalkınmada Tarımsal Kooperatifçiliğin Rolü Üzerine Bir İnceleme başlıklı özet bildiri olarak sunulmuştur.

A STUDY ON THE ROLE OF AGRICULTURAL COOPERATIVES IN RURAL DEVELOPMENT

Zeynep KÖSE

Dr., Hasan Kalyoncu University

zeynep.kose@hku.edu.tr

orcid: 0000-0002-9494-3098

Abstract

In order to ensure sustainable economic growth and development, all existing sectors in the country need to be developed. With the industrial revolution, countries have invested heavily in the industrial sector. Especially the agricultural sector was neglected in this period. In recent years, the agricultural sector has become more important due to the rapid increase in the population and the diversification of the demand of individuals. Investments in the agricultural sector have brought the concept of rural development to the fore. Rural development is the process of ensuring the economic, social and cultural development of rural communities. The basis of rural development lies in eliminating the imbalance between rural and urban, and solving migration and employment problems. Cooperatives play a role in ensuring rural development as they undertake tasks such as increasing employment and production in the region, revealing new job opportunities, and enabling individuals, especially women and farmers, to participate in the economy.

In this study, the effect of agricultural cooperatives on rural development was examined theoretically. In the study in which previous studies and reports were compiled, it was concluded that agricultural co-operatives positively affect rural development.

Keywords: Cooperatives, sustainable development, rural development, agriculture.

Giriş: Kalkınma Kavramı

Kalkınma kavramı bir toplumun mevcut yaşam koşullarını maddi ve manevi açıdan daha iyi bir seviyeye ulaşmasını sağlayacak olan dönüşüm sürecini kapsamaktadır. Aslında bir politika hedefi olan kalkınma kavramı, 19. Yüzyılda n plana çıkmış ve 20. Yüzyılın en çok tartışılan konularından biri olmuştur (Tadora ve Smith, 2014: 18).

Her ne kadar ekonomik büyüme ve kalkınma ülkelerin temel hedefi olsa da sürdürülebilir büyüme ve kalkınma son yıllarda daha önemli olan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (WCED) tarafından yapılan tanımlamaya göre sürdürülebilir kalkınma, günümüzün ihtiyaç ve beklentilerinin, gelecek nesillerin ihtiyaç ve beklentilerini karşılama imkânlarından ödün vermeden karşılayabilmesidir.

Sürdürülebilir kalkınma ekonomik, sosyal ve çevresel boyut olmak üzere üç boyuttan oluşmaktadır. Bahsi geçen üç boyutun da kendi içinde denge halinde olması gerekmektedir ve bu boyutların kendine özgü itici güç ve hedefleri bulunmaktadır. Ekonomik boyut, mal ve hizmet tüketimini artırarak insan refahının artırılmasını ifade ederken çevresel boyutta, ekolojik sistemin korunmasını gerekli kılmaktadır. Son boyut olan sosyal boyutta ise, insan ilişkilerinin iyileştirilmesi ve artırılması, bireysel ve toplumsal istek ve ihtiyaçların karşılanmasından bahsedilmektedir (Munasinghe, 2009: 23).

Kalkınma sürecinde ekonomik ve sosyal refahın yükseltilmesi için uygulanan politikalara kalkınma stratejisi adı verilmektedir. Tarıma dayalı toplumlarda uygulanmakta olan tarım reformu, vergi reformu veya kooperatifleşme gibi politikalarla desteklenmekte olan kalkınma stratejileri her ne kadar ekonomik, sosyal ve siyasal yönleri ile farklılık gösterse de temel hedefi tarımda verimliliğin artırılması, tarımdaki işsizliğin azaltılması ve tarımdan sanayiye geçiş için gerekli ortamı oluşturmaktır (Turan, 1975: 163).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından dünya genelinde kalkınma faaliyetleri hız kazanmıştır. Zenginleşmek için ülkeler yoğun olarak üretim yapmaya başlamışlardır. Üretim artışı sağlanırken çevre faktörü çoğu zaman göz önünde bulundurulmamaktaydı. Bu dönemde Keynezyen iktisadın da etkisiyle işsizliğin önlendiği, hızlı kalkınmanın sağlandığı ve enflasyonun kontrol altına alındığı bir dönem olmuştur ve bu nedenle ekonomi politikalarında değişikliğe neden olmuştur. Tüm bu sebeplerden ötürü bu dönemde çevre bilinci oluşmamıştır. Fakat zaman içinde küresel ısınmanın artması, birçok hayvan ve bitki türü çeşitliliğin azalması, küresel ısınmanın ortaya çıkması, su, hava ve çevre kirliliğinin artmasıyla çevre ekonominin birlikte değerlendirilmesi gerekliliği bilinci oluşmaya başlamıştır. Bu bağlamda küresel anlamdaki ilk uyarı 1972 yılında Roma Kulübü tarafından hazırlanan Büyümenin Sınırları raporu olmuştur. Fakat sürdürülebilir kalkınmanın küresel ölçekteki bir politika haline gelmesi 1992 yılında düzenlenen Rio Zirvesi ile sağlanmıştır (Dulupçu, 2000: 47-70).

Rio Zirvesi'nde sürdürülebilir kalkınma eylem planında "Rio Deklarasyonu" ve "Gündem 21" olmak üzere iki başlık eylem planının içine dâhil edilmiş ve bu eylem planı Birleşmiş Milletler üyesi ülkeler tarafından imzalanmıştır. Bu eylem planında ülkelere kendi özellikleri göz önünde bulundurularak çeşitlilik yükümlülükler üstelemiştir (Karakaya ve Özçağ, 2004: 3).

Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için ekonomideki sektörlerin hepsinde eşzamanlı bir kalkınmadan bahsedilmektedir. Son yıllarda daha da önemli hale gelen tarım sektöründeki kalkınmanın sağlanmasında kırsal kalkınma kavramı öne çıkmaktadır. Kırsal kalkınma, bireylerin yaşadığı ortamın ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel açıdan değerlendirilmesidir. Bu bağlamda, yaşam koşullarının ve refah düzeyinin iyileştirilmesi, gelir dağılımında adaletin sağlanması, ihtiyaçların giderilmesi, doğal kaynakların korunması, kırsal alt yapının oluşturulması ve üretim çeşitliliğinin artırılması kırsal kalkınmanın üzerinde durduğu konulardır. Ülkemizde de dokuzuncu kalkınma planında, kırsal kalkınma doğal kaynakların korunması, yoksulluğun azaltılması, kırsal alt yapının geliştirilmesine yönelik politikalar bütünü olarak ele alınmıştır. Ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için kırsal ekonominin güçlendirilmesi, gelir adaletsizliğinin ortadan kaldırılması, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi özellikle kırsal kalkınma açısından önem arz etmektedir (Geray, 1999: 12).

Kırsal kalkınma, çok sektörlü ve birden fazla düzeyli bir mekânsal yapıya sahip olan bir politika alanı olup, kırsal yaşayan bireylerin ekonomik ve sosyal refahı yanından yaşam kalitesinin artırılması süreci olarak tanımlanmaktadır. Kırsal kalkınmanın sağlanması için homojen politikaların oluşturulması kırsal alanının genişliği ve çeşitliliği, heterojenliği gibi sebeplerden

ötürü oldukça güçtür. Bunun yanı sıra kırsal kalkınma politikalarının başarılı bir şekilde uygulanması diğer sektörlerde uygulanan politikalarla uyum içinde olması ve diğer sektörel politikalarına kırsal kalkınma politikalarının iyi bir şekilde entegre edilmesi gerekmektedir (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021: 2).

1980 sonrasında dünyada kırsal kalkınma yaklaşımında önemli değişiklikler olmuştur. Daha önce büyümeye dayalı politik önceliklere yer verilen gelişmekte olan ülkelerde artık daha fazla toplumun tüm kesimlerini kapsayan entegre kalkınma arayışı içine girilmiştir. Dünya genelinde artan yoksulluk ve açlık, bölgesel eşitsizlikler, kır-kent arasındaki gelişmişlik farkı, ülkeler arasındaki gelişmiş farklılıkları, artan çevre kirliliği ve hızla tükenen doğal kaynaklar tüm dünyada kırsal kalkınma kavramının ön plana çıkmasına neden olmuştur. İnsanı ve doğayı merkezine koyan kırsal kalkınma yaklaşımında çiftçilerin eğitilmesi, yoksullukla mücadele, toplumsal cinsiyet eşitliği ve tarımda örgütlenmenin sağlanması gibi konular temel konular haline gelmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2018:4).

Kırsal kalkınma diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de en önemli sorunlardan birisidir. Türkiye’de yaklaşık 21 milyon kişi kırsalda yaşamaktadır. Ülkemizde 2,5 ila 3 milyon arasında tarımsal işletme faaliyet göstermekte olup, bu işletmelerde yaklaşık 5,5 milyon insan çalışmaktadır. Ülkemizde kırsal nüfus yıllar içinde azalmaktadır. Dünya bankası tahminlerine göre, ülkemizde 2000-2016 yılları arasında kırsal nüfus 1,5 milyon azalarak 20,8 milyon kişiye düşmüştür. 2020 yılında ise ülkemizde %93 olan il ve ilçelerde yaşayan nüfus sayısı 2021 yılında artarak %93,2 olmuştur. Bununla birlikte kırsalda yaşayan nüfus %7 iken %6,8’e düşmüştür (TÜİK, 2021).

Kırsal kalkınma hedeflerine yönelik uygulanan politikalar ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Fakat özellikle 1980 sonrasında ülkelerin uyguladığı kırsal kalkınma politikalarında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde büyüme politikaları daha bütüncül ve tüm toplumu kapsamaktadır. 2000’li yıllarla birlikte ülkeler kırsal kalkınmanın sağlanmasında tarım ve hayvancılığı ön plana çıkarmıştır (Gülçubuk vd. 2015: 1-3).

Kalkınma kavramının insana yönelik bir hareket olması nedeni ile İnsanın daha iyi yaşam koşullarının sağlanması ve bu şartların iyileştirilmesi en temel amaçtır. Bu şartların yaratılması kırsal kalkınmanın sağlanmasında önem arz etmektedir. Çünkü temel amaç, kırsalda daha yaşanabilir bir ortamın hazırlanması ve bunun sürdürülebilir kılınması, köy kent arasındaki eşitsizliğin giderilmesidir. Bunun sağlanması kişisel gelirin artırılması, kırsalda yeni yaşam alanlarının yaratılması ve kırsalda atıl kalan nüfusun yeni alanlara kaydırılması ile mümkündür (Yıldırak, 1991: 54, 61). Kırsal kalkınmanın sağlanmasındaki en önemli amaçlardan bir diğeri de tarımsal örgütlenme yolu ile kırsalda işbirliği ve dayanışmanın sağlanması, tarımsal üretimin artırılmasıdır. Bunun yanı sıra kooperatifler kuruluş amaçlarına göre bölge ekonomisine farklı katkılar sunmaktadır. Kurulan kadın kooperatifleri kadın istihdamının artırılması, kadın işgücünün ekonomiye kazandırılması gibi avantajlar sunmaktadır.

Kooperatifçilik Kavramı

Kooperatif kelimesi Latince kökenli bir sözcük olup iş birliği anlamına gelmektedir. Kooperatif, kişilerin bireysel olarak yapamayacağı ya da toplu halde yapılması halinde daha etkili sonuçlar elde edeceği ve daha az maliyetle halledebileceği işlerde iş birliği yapılması anlamına gelmektedir (Mülayim, 2013: 67).

Uluslararası Kooperatifler Birliği (ICA) tarafından yapılan tanımlamaya göre kooperatif, aynı amaç için bir araya gelen insanlar tarafından oluşturulmuş olan ve ortak ekonomik, sosyal, kültürel istek ve ihtiyaçların karşılanmasını amaçlayan teşkilatlardır (ICA, 2011).

1980lerde yaşanan ekonomik krizler işsizliğin artmasına, yoksulluğun yaygınlaşmasına ve toplumsal dışlanmaya neden olmuştur. Ortaya çıkan bu problemler topluma faydalı yeni çözümler arayışlarını beraberinde getirmiştir. Küreselleşme sürecinde yaygınlaşan özelleştirmeler kamu kesiminin küçülmesine neden olmuştur. Bu durum kamu kesiminin artan sosyal sorunların çözümünde yetersiz kalmasına neden olmuştur. Sorunların çözümünde başvurulan özel sektörün ise, sorunlara sadece kâr amacıyla yaklaşması “üçüncü sistem”, “üçüncü sektör” ve “sosyal ekonomi” olarak adlandırılan yeni ekonomik ve sosyal yaklaşımı ortaya çıkarmıştır. Özellikle gelişmiş ülkelerde kooperatifler üçüncü sektör olarak tanımlanmıştır. Son

yıllarda sivil toplum örgütleri ve kooperatifler devletlerin birçok fonksiyonunu üstlenmiş durumdadır (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2013: 14).

Modern anlamda kooperatifçilik hareketleri Sanayi Devrimi ile başlamıştır. Esasen 14. yüzyıla kadar uzanan kooperatifçilik faaliyetleri 19. yüzyılda sanayi kapitalizmin işçiler ve çiftçiler üzerinde yaratmış olduğu baskı nedeni ile işçi ve çiftçilerin haklarını korumak üzere kooperatifler kurulmaya başlanmıştır. Günümüzde de demokratik ve özerk bir yönetim yapısına sahip olan kooperatifler bölgesel eşitsizlikleri ortadan kaldıran, yoksulluğu azaltan ve ekonomik demokrasiyi güçlendirmektedir (Hacısüleyman ve Gülbahar, 2019: 950).

Kooperatiflerin sağlam ve kurumsal bir yapısı vardır. Bu özelliği ile gelişmiş ülkelerde faaliyet gösteren kooperatifler, bir sivil toplum örgütü olarak hareket etmekte, milli gelir içinde önemli bir paya sahip olarak makroekonomik kararların alınmasında önemli bir aktör olarak rol almakta ve istihdamı artırmaktadır. Günümüzde kooperatifler bir gelişmişlik göstergesidir (Yıldız, 2009: 29).

Kooperatifler, kurulmuş olduğu bölge için olumlu sonuçlar yaratmaktadır. Kooperatifler, yeni istihdam olanakları yaratması, elde edilen gelirin ortaklar arasında dağıtılması, bölge içi harcamaları artırması sonucu bölge ekonomisine katkıda bulunmaktadır. Hizmet ve ürün kalitesinin artması, tüketicilere daha iyi fiyatlar sunması kooperatiflerin avantajları arasındadır. Çiftçiler arasında dayanışma ve yardımlaşmayı artırması, sorunlarına çözüm bulması da gayri maddi avantajlar arasındadır (Zeuli ve Cropp, 2004: 77).

21. yüzyıl üretim ve pazarlama faaliyetlerinin ciddi boyutlara ulaştığı bir dönem olmuştur. Pazarlamanın firmaların yatırım maliyetlerini etkilemesi nedeniyle özellikle büyük firmalar pazarlamaya çok önem vermektedir. Tarımsal ürün pazarlamasında ürünün ilk aşamasından işleme aşamasına kadar tüm aşamalarda rol oynayan örgütlerin başında kooperatifler gelmektedir. Uluslararası Kooperatif Birliği üyesi kooperatiflerin %36'sının tarımsal kooperatifler olması sektörde kooperatiflerin önemini gözler önüne sermektedir (Rehber, 2013: 329).

2001 yılındaki Avrupa Birliği Komisyonu'nda topluluğun hedeflerini yerine getirmek açısından kooperatifler iyi bir temel oluşturmaktadır. Komisyonunda kooperatiflerin fonksiyonları şu şekilde belirtilmektedir (Avrupa Toplulukları Komisyonu, 2001: 26). Buna göre kooperatifler: i) Piyasa başarısızlığını gidermektedir. ii) küçük sanayi işletmelerine kendi özelliklerini yitirmeden birleşme imkânı sağlamaktadır. iii) bireylere ve küçük işletmelere Pazar gücü kazandırmaktadır. iv) Düşük sermayeli ortaklıklara ekonomiye katılım imkânı vermektedir. v) kooperatif ortaklarının ihtiyaçlarının düzenlenmesi ve tespit edilmesine yardımcı olur. vi) Demokratik yönetimi ve ekonomiye katılım imkânı sunması nedeni ile güven ortamı yaratarak bölgesel kalkınma stratejileri ile bütünleşmeyi sağlar.

Türkiye'de ve Dünyada Kooperatifçilik

Kooperatifçiliğin ülke ekonomisi üzerinde olumlu etkisi olduğu aşikârdır. Gelişmiş ülkelerde kooperatifler ekonomik faaliyetlerde aktif olarak rol oynamaktadır.

2018 yılı itibari ile küresel ölçekte 145 ülkede 1 milyardan fazla müşteri ve ortağa sahip 2,6 milyon kooperatif bulunmaktadır. Tüm dünyada aktif olarak faaliyet gösteren küresel kooperatif ekonomisi Fransa ekonomisinden daha büyüktür. Küresel ölçekte faaliyet gösteren kooperatiflerin toplam varlık değeri 19,6 trilyon dolardır. Ayrıca kooperatifler 2,98 trilyon dolarlık geliri ile küresel GSYH'nin %4,3'ü temsil etmektedir. İstihdamı artışı kooperatiflerin en önemli hedeflerinde birisidir. Bu anlamda 2018 yılı itibari ile 279,4 milyondan fazla kişi kooperatiflerde istihdam edilmektedir. Bu sayı dünyadaki toplam istihdamın %9,46'sına tekabül etmektedir. Son olarak tüm dünyada faaliyet gösteren kooperatiflerin arasında en yaygın olanı tarım kooperatifleridir (Coopseurope, 2018).

Türkiye'de ilk kooperatifçilik faaliyetleri 1863 yılında devlet tarafından kurulmuş olan memleket sandıkları ile başlamıştır. Fakat asıl gelişimi Cumhuriyet Dönemi'nde yaşamıştır. 1969 sonrasında da kooperatifçiliğin anayasada yer almaya başlaması ile kooperatifçilik açısından önemli bir gelişme olmuştur. 1961 Anayasasınının 51. maddesinde "*Devlet, kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır.*" ifadesi ile kooperatifçiliğin gelişimine katkı sağlamış ve devleti de bundan sorumlu tutmaya başlamıştır (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2021).

ILO (2018) raporuna göre, Türkiye'de 30 farklı alanda faaliyet göstermekte olan ve 7.422.994 ortağı olan 53.259 kooperatif bulunmaktadır. Ülkemizde en fazla konut yapı kooperatifleri

faaliyet gösterirken ikinci sırada tarımsal kooperatifler ve üçüncü sırada da motorlu taşıma kooperatifleri yer almaktadır. Europe Coop (2018) raporuna göre ülkemizdeki kooperatiflerin yıllık cirosu 300 milyon Euro'dur.

Tablo 1.Türkiye'deki Birim Kooperatif Sayıları

Türü	Sayısı	Ortak Sayısı
Tarımsal Kalkınma	6.783	737.858
Sulama	2.474	319.680
Su Ürünleri	566	30.566
Pancar Ekicileri	31	1.397.191
Ara Toplam	9.854	2.485.295
Tarım Kredi	1.625	809.725
Ara Toplam	11.479	3.295.020
Tarım Satış (*)	338	332.925
Tütün Üretim ve Pazarlama (*)	18	939
Yaş Meyve ve Sebze Pazarlama (*)	29	2.953
Genel Toplam	11.817	3.627.945

Kaynak: <http://www.tarimorman.gov.tr/>

Türkiye'deki birim kooperatif sayılarının yer aldığı Tablo 1 incelendiğinde toplam 11.817 adet birim kooperatif bulunmaktadır. Tablo 2'de kooperatif bölge birlikleri sayısı yer almaktadır.

Tablo 2. Kooperatif Bölge Birlikleri

Türü/Çeşidi	Sayısı	Ortak Koop. Sayısı	Ortak Sayısı
Köy-Koop.	14	1.423	166.444
Tarım	13	543	62.250
Hayvancılık	35	1.733	178.753
Ormancılık	18	951	113.146
Çay	5	35	65.752
Sulama	13	673	93.228
Su Ürünleri	17	232	14.304
Pancar Ekicileri	1	31	1.397.191
Ara Toplam	116	5.621	2.091.068
Tarım Kredi	17	1.625	809.725
Ara Toplam	133	7.246	2.900.793
Tarım Satış	13	281	308.346
Tütün Üretim ve Pazarlama	1	9	124
Yaş Meyve ve Sebze Pazarlama	0	0	0
Toplam	147	7.536	3.209.263

Kaynak: <http://www.tarimorman.gov.tr/>

Tablo 2'de 2020 yılı itibari ile Türkiye'de faaliyet gösteren kooperatif sayıları yer almaktadır. Tablo incelendiğinde 2.092.068 ortağı bulunan 116 adet tarımsal kooperatif bulunmaktadır. Ülkemizde faaliyet gösteren 17 tarım kredi kooperatifi bulunmakta ve 809.725 ortağı bulunmaktadır.

2019-2023 dönemi Ticaret Bakanlığı Stratejik Planında yer alan 2021 Performans Programı'na göre Kooperatif Destek Sistemi'nin hayata geçirilmesi ve finansal destek araçlarının geliştirilmesi planlanmıştır. Bu çerçevede, kooperatiflerin makine ve ekipman alımı, nitelikli personel istihdamı, demirbaş alımları ile tanıtım amaçlı giderlerin sübvansiyonlu kredi olarak desteklenmesi planlanmıştır. Planlanan dönemde öncelikle tarım satış kooperatifleri, kadın kooperatifleri ve sosyal nitelikli kooperatifler olmak üzere öncelikli sektörlerde faaliyet gösteren kooperatiflere destek sağlanması öngörülmüştür. Tablo 3'de görüldüğü gibi 2021 Performans Programına göre 2021 yılında 35 adet, 2022 yılında 40 adet ve 2023 yılında 45 adet yeni kooperatif kurulması hedeflenmektedir. Ayrıca 2022 yılı sonuna kadar 6900 kadın girişimciye kooperatifçilik eğitimi verilmesi ve 2020 yılı sonunda tahmini 380tane olan kadın kooperatif sayısının 2022 yılı sonunda 506 adete yükseltilmesi hedeflenmektedir. Bu da programda kadın girişimciliğine ve istihdamının artırılmasına verilen önemin bir göstergesi olarak algılanabilir. Sonuç olarak programda 2022 yılı sonunda faal olan kooperatif sayısının 13.600 adete yükseltilmesi hedeflenmektedir (Özkök ve Köse, 2021: 2657).

Kooperatifçilik- Tarımsal Kalkınma İlişkisi

Kooperatifler ilk olarak 19. yüzyılda bir ekonomik organizasyon olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemde yaşanmış olan sanayi devrimi tüm dünyada bir dönüşüme sebep olmuştur. Üretimde makineleşme sonucunda artan işsizlik, insanların iş bulmak için köylerden kentlere göç etmesi, ortaya çıkan çarpık kentleşme ve gelir dağılımının bozulması gibi sebepler de o dönemde kooperatifçinin doğuşuna neden olmuştur. İngiltere'de işini kaybeden işçiler tarafından kurulan tüketim kooperatifini Fransa'da kurulan üretim kooperatifi ve Almanya'da kurulan esnaf ve tarım kooperatifleri takip etmiştir (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2013: 3).

Kooperatiflere sürdürülebilir kalkınma amaçlarına ulaşmakta önemli görevler düşmektedir. Kooperatifler bir takım avantajlar sunmaktadır: i) sürdürülebilir kalkınma için gerekli olan işbirliğinin sağlanması, ii) kooperatiflerin kar amaçlı kuruluşlar olmayıp toplumla bağları dolayısıyla uzun dönemli planlamalar yapılması, iii) kooperatiflerin bölgesel kalkınmaya katkıda bulunarak, gelecek yatırımlar için uygun ortam yaratması, iv) kooperatifler bölgeler arası eşitsizliği azaltarak, sürdürülebilir kalkınma için gerekli olan maliyetlerin ve faydaların eşit dağıtılmasına imkân sağlaması, v) kooperatiflerin sürdürülebilir kalkınmayı sağlaması yanı sıra ötekileştirilmiş grupların güçlendirilmesine yardımcı olması, vi) kurumlar arası işbirliklerini sağlaması ve kolaylaştırması, vii) kooperatifler kadınların ekonomik özgürlüğünü kazanması, çevre duyarlılığının artması avantajlar sunmaktadır (Gertler, 2001: 4-6).

Sürdürülebilir kalkınma hedeflerinden olan çevrenin korunması, yoksulluğun ortadan kaldırılması, insanların refah ve huzur içinde yaşaması kooperatifçilik ilkeleri ile de bağdaşmaktadır. Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinden biri olan yoksulluğun ortadan kaldırılması kooperatiflerin en temel önceliğidir. Bu bağlamda kooperatifler bireylerin ihtiyaçlarını karşılayan insan odaklı işletmelerdir. Bireyler bir kooperatifte bir araya gelerek kendine fırsat yaratmaktadır (Erbay ve Tulgar, 2017: 143).

Sürdürülebilir kırsal kalkınma sosyo-ekonomik eşitsizliği ortadan kaldırmak için farklı politika alanlarını bir araya getiren çok işlevselliği gündeme getirmiştir. Çok işlevselliğe tarım sektöründe verimliliğin artırılarak rekabet edilebilirliğin artırılmasının yanı sıra köyden kente göçün bir sonucu olarak ortaya çıkan dengesizliğin giderilmesi, yoksulluğun azaltılması, ekonomik çeşitliliğin artırılması, yeni istihdam olanaklarının yaratılması, girişimciliğin desteklenmesi, eğitim, sağlık gibi kamusal yatırımların artırılmasına vurgu yapılmaktadır. Kırsal kalkınma sadece tarımsal büyümeden ibaret değildir. Kırsal kalkınmada tarım dışı ekonominin canlandırılması, kurumsal gelişmelerin hızlandırılması, sosyo-ekonomik eşitsizliğin ortadan kaldırılmasına yönelik uygulanacak olan politikalar ile tüm toplum tarafından benimsenmiştir. Kırsal kalkınma sürecini hızlandıran bazı faktörler vardır. Buna göre i) karar alma süreçlerine dâhil olma, ii) yoksullara en azından geçimlik düzeyde iş imkânı sağlama, iii) kooperatifleşmeye katkıda bulunma, iv) gerek birey gerekse toplumun saygınlığını ön plana çıkarma, v) sosyo-ekonomik dışlanışlığı ortadan kaldırma bu faktörler arasında yer almaktadır (Gülçubuk vd., 2015: 1362).

Tarım ürünlerinin fiyatları belirlenirken birçok faktör etkili olması ve sektörün kendi içinde birçok dezavantaja sahip olması gibi sebeplerden dolayı çiftçilerin gıda piyasasına adapte olması biraz zor olmaktadır. Tarım ürünlerinin fiyatının belirlenmesinde etkili olan çok faktör bulunmaktadır. Tarım sektörünün hava koşulları, doğal afetler vb. gibi olaylardan çok fazla

etkilenmesi nedeni ile üreticiler piyasa adapte olmakta zorlanmaktadır. Kooperatifler bu anlamda çiftçilere rekabet gücü kazandırmakta, üretici ile tüketici arasında bilgi akışına izin vermektedir. Bu yönü ile bakıldığında tarım kooperatifleri üreticinin gelirini artırarak bölge ekonomisine katkıda bulunmaktadır (Saurer vd, 2012: 165). Tarımsal kooperatiflerin üreticilere ürün fiyatlarının belirlenmesi, üretim sırasında ortaya çıkması mümkün olan riski minimuma indirmesi, tarımsal üretimde sürekliliğin sağlanması ve ürünlere pazarlama imkânı sağlaması gibi birtakım avantajlar sunmaktadır (Chloupková, 2002: 6). Kırsalda yaşayan ve tarımla uğraşanların Pazar gücünün artırılması yanı sıra yaşam kalitesinin iyileştirilmesi de önemli bir avantajdır (Özdemir vd., 2011: 109). Yapılan bilimsel çalışmalardan elde edilen sonuçlara göre, tarıma yapılan yatırımlar kırsalda ve kentte gerek yoksulluğun azaltılması gerekse açlığın önlenmesinde diğer sektörlerden daha iyi sonuçlar vermektedir (Öztürk, 2008: 618).

Genel Değerlendirme

Belli bir sorunun çözümü için bir araya gelen insanların iş birliği fikrine dayanan kooperatifçilik, değişen koşullarla birlikte kendini yenileyerek birçok ülkede yaygın olarak uygulanmakta olan bir işletme modeline dönüşmüştür. Normal şartlarda tek başına bir bireyin bir sorunu çözmesi mümkün değilken; aynı amaç uğruna bir araya gelmiş insanlar tarafından oluşturulan bir örgütlenme sayesinde sorunlar daha kısa bir sürede çözüme ulaştırılabilmektedir. Kooperatiflerin kuruldukları bölgelerde ekonomik ve sosyal anlamda olumlu sonuçlar doğurmaktadır.

Kooperatifler, örgütlenmelerin temel kurumlarından birisi olarak, günümüz koşullarına ayak uydurabilen, modern pazarlama teknikleri ile donatılmış, bu alanda eğitim almış personellerle tarımsal ürün maliyetlerini azaltmakta aktif rol oynamaktadır. Özellikle gelişmiş ülkelerde kooperatifler üretim ve pazarlama anlamında ekonomide aktif rol oynamaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde özellikle tarımsal ürün pazarlanmasında kooperatiflerin daha aktif rol oynaması gerekmektedir. Bu ülkelerde ürünlerin üreticiden tüketiciye ulaşmasına kadar çok fazla aracı rol oynamakta bu da ürün fiyatlarının tüketici için yüksek, üretici için ise daha düşük olmasına neden olmakta, alışverişin iki tarafı da bu durumda zarar görmektedir. Üretici ve tüketicilerin korunması açısından kooperatifçilik faaliyetleri önem arz etmektedir. Tarım kooperatifleri özellikle kırsalda yaşanan işsizlik, köyden kente göç gibi sorunların çözümünde önemli roller üstlenmektedir.

Alanda eğitimli ve deneyimli personellerin istihdamının artırılması, ARGE çalışmalarının artırılması, yurt dışında faaliyet gösteren önemli kooperatiflerle iş birliklerine gidilmesi bu anlamda eğitimler düzenlenmesi, tüketicilerin kooperatif ürünlerine yönlendirilmesi vb. gibi öneriler ile kooperatiflerin bölge ekonomisine dolayısıyla kırsal kalınlığa katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Avrupa Toplulukları Komisyonu. (2001) https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/Adaylik-Sureci/Kob/Turkiye_Kat_Ort_Belg_2007.pdf
- Chloupkova, J. (2002). European cooperative movement – background and common denominators. Erişim tarihi: 01.11.2021, https://www.academia.edu/31109223/European_Cooperative_Movement_Background_and_Common_Denominators
- Cooperatives Europe (2018). https://coopseurope.coop/wp-content/uploads/files/WEB_COMPLETE_72DPI.compressed_0.pdf
- Dahlman, C. (2015). A New Rural Development Paradigm For Developing Countries In The 21st Century.
- Dulupçu, M., "Sürdürülebilir Kalkınma Politikasına Yönelik Gelişmeler", Dış Ticaret Dergisi, 20, s.46-70, 2000.
- Erbay. E.R. ve Tulgar. D. (2017). Sürdürülebilir Kalkınmada Bir Ekonomik Model Olarak Sanayiye Entegre Olmuş Kooperatifler. Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi. 3. Özel Sayı. 143-147.

- Geray, C. (1999), Kırsal Kalkınma Yöneltileri, İlçe Yerel Yönetimi ve İlçe Köy Birlikleri, Çağ-
daş Yerel Yönetimler Dergisi, 8(2).
- Gertler, M. (2001). Rural Cooperatives and Sustainable Development, Centre for the Study of
Co-operatives University of Saskatchewan, Saskatoon.
- Gülçubuk B., Yıldırak N., Kızılaslan N., Özer D., Kan M. ve Kepoğlu A. (2015), Kırsal Kalkınma
Paradigması ve Yeni Arayışlar. Türkiye Ziraat Mühendisliği VIII. Teknik Kongresi, 12-
16 Ocak, Ankara, ss.1-19.
- Gümrük ve Ticaret Bakanlığı. (2013). Gelişmiş Ülkelerde Kooperatifçilik Uygulamaları.
- Hacısüleyman. D. ve Gülbahar. B.Ş. (2019). Sürdürülebilir Bölgesel Ekonomik Kalkınmada
Kooperatifçiliğin Rolü: İzmir Tire Süt Modeli Örneği. Süleyman Demirel Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 24(4). s.949-967.
- ICA. Kooperatif Kimlik Bildirgesi (Erişim: 10/02/2022 Adres: [http://www.ica.coop/coop/
principles.html#definition](http://www.ica.coop/coop/principles.html#definition))
- ILO (2018) [https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/---coop/do-
cuments/publication/wcms_615734.pdf](https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/---coop/documents/publication/wcms_615734.pdf)
- Kalkınma Bakanlığı. (2018). Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Raporu (2019-2023).
[https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/KırsalKalkınmaOzellhtisas-
KomisyonuRaporu.pdf](https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/KırsalKalkınmaOzellhtisas-KomisyonuRaporu.pdf)
- Karakaya, Etem ve Özçağ Mustafa (2004) Sürdürülebilir Kalkınma ve İklim Değişikliği: Uygula-
nabilecek İktisadi Araçların Analizi, [http://scholar.google.com.tr/citati-
ons?view_op=view_citation&hl=tr&user=10a9TikAAAAJ&citation_f
or_view=10a9Ti-
kAAAAJ:u-x6o8ySG0sC](http://scholar.google.com.tr/citations?view_op=view_citation&hl=tr&user=10a9TikAAAAJ&citation_for_view=10a9Ti-
kAAAAJ:u-x6o8ySG0sC) (erişim tarihi: 12.04.2022)
- Munasinghe, M. (2009). Sustainable Development in Practice: Sustainomics Methodology and
Applications, Cambridge University Press, New York.
- Mülayim, Z. (2013). Kooperatifçilik. (7.Baskı). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Öksüz. E. (1982). Kooperatifçilik Kavramı ve İlkelerinin Işığında. Türkiye'de Köy Kalkınma
Kooperatifleri, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi. 31, 329-358.
- Özdemir, G., Keskin, G., ve Özüdoğru, H. (2011). Türkiye'de ekonomik krizler ve tarımsal
kooperatiflerin önemi, Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 11(1), 101-113.
- Öztürk, Şinasi (2008). Kırsal Yoksulluk ve Neo-Liberal Ekonomi Politikaları. Uluslararası Sos-
yal Araştırmalar Dergisi, Cilt 1, Sayı 5, (Güz); 605-634.
- Rehber, E. (2013), Tarım Ekonomisi, Ekin Yayınevi, Bursa
- Sauer, J., M. Gorton, and J. White. (2012). Marketing, cooperatives and price heterogeneity:
evidence from the cıs dairy sector. Agricultural Economics, 43(2), 165-177.
- Tarım ve Orman Bakanlığı (2021). Ulusal Kalkınma Strateji. [https://www.tarimor-
man.gov.tr/TRGM/Belgeler/UKKS-Strateji-Belgesi.pdf](https://www.tarimor-
man.gov.tr/TRGM/Belgeler/UKKS-Strateji-Belgesi.pdf)
- Ticaret Bakanlığı (2021). [https://ticaret.gov.tr/kooperatifcilik/bilgi-bankasi/kooperatifler-
hakkinda/turkiyede-kooperatifcilik](https://ticaret.gov.tr/kooperatifcilik/bilgi-bankasi/kooperatifler-
hakkinda/turkiyede-kooperatifcilik)
- Todaro, M. P. and Smith, S.C. (2014). Economic Development, 12th edition, Pearson, Harlow.
- TÜİK. (2021). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları 2021.
[https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuc-
lari-2021-45500](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuc-
lari-2021-45500)
- Turan, K. (1975), "Türk Tarım Toplumunun Sosyal Politika Açısından "Merkez Köyler" Projesi
Uygulama Olanakları, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, Ankara.

- Ulusal Kalkınma Ajansı (2021-2023). Tarım ve Ormanlık Bakanlığı. <https://www.tarimorman.gov.tr/TRGM/Belgeler/UKKS-Strateji-Belgesi.pdf>
- WCED. (1987). Ortak Geleceğimiz Raporu (Brundtland Raporu). Erişim Tarihi: 18.12.2021, <http://daccessods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=A/42/427&Lang=E>.
- Yıldırak, N. (1991). Kırsal Kalkınma. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Ankara
- Yıldız. R. (2009). Tarım kooperatiflerinde karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul
- Zeuli, K. A. and Cropp, R. (2004). Cooperatives: Principles and Practices in the 21st Century, University of Wisconsin, Madison WI.